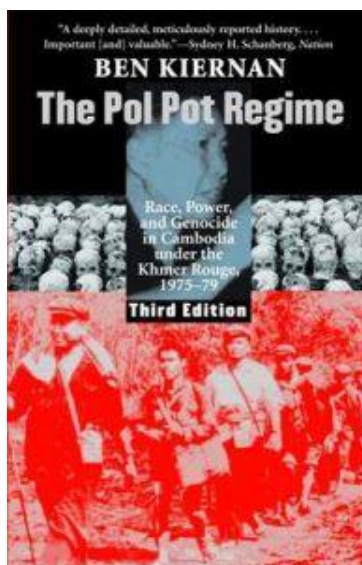

Ben Kiernan

Pol Pot-regimen

Följande är utdrag (de 2 första kapitlen) ur Ben Kiernans bok *The Pol Pot Regime* (1:a uppl. 1996, 3:e uppl. 2008), som behandlar bakgrunden till Röda khmerernas seger resp. den tvåågsutrymning av städerna som vidtogs omedelbart efter den militära segern.

Översättning: *B. Svensson*

Innehåll

1. Inledning: Bakgrunden till Röda khmerernas seger 1975	1
2. Städerna töms: Strävan efter total makt	20

På marxistarkivet finns även utdrag ur bokens tre sista kapitel: [Pol Pot-regimen – slutet](#).

Av Kiernan finns på marxistarkivet dessutom:

[Förord till "Hur Pol Pot kom till makten"](#) (bok som behandlar historien åren 1930-75)

[Hur Pol Pot kom till makten](#) (bokens 2 sista kapitel, behandlar 1970-75)

[Motsättningar i Kampuchéas kommunistiska rörelse](#) (längre artikel från 1980)

Ben Kiernan, som är född i Australien, räknas som världens främsta expert på Röda khmererna. Han är professor i historia vid Yale-universitetet i USA.

Kiernans intresse för Kambodja började på 1970-talet, då han stödde den kambodjanska befrielsekampen. Han befann sig tidvis i landet som han således kunde studera på plats, men lämnade det 1975, strax innan de Röda khmererna grep makten och utvisade alla utlänningar. Han fortsatte dock att verka till stöd för Röda khmerernas revolution fram till 1978, då han bl a efter att ha intervjuat ett stort antal flyktingar förstod att det hade gått mycket snett i Pol Pots Kampuchea. Sedan dess har han forskat om Kambodjas moderna historia och publicerat flera böcker om olika aspekter av ämnet.

Ingen av Ben Kiernans böcker om Kambodja/Kampuchea finns utgiven på svenska. Däremot finns hans bok *Blod och Jord – Historien om folk mord och utrotning från Sparta till Darfur*, Stockholm 2010, som även innehåller ett läsvärt avsnitt (15 sidor) om Kambodja.

1. Inledning: Bakgrunden till Röda khmerernas seger 1975

Sextioåtta långhåriga soldater vandrade över gränsen från södra Vietnam. Klädda i amerikanska uniformer liknade de den besegrade Saigon-regimens soldater. Det var under årets varmaste tid i Kambodja, i april, och de måste ha blivit lättade av att komma fram. De bar kakiuniformer och amerikanska kängor, hade svettband om handlederna och var överlastade med granater och skjutvapen. En del bar USA-tillverkade M-16-gevär, andra M-79-granatkastare och packar med risransoner. De var alla i tjugoårsåldern, förutom ledaren som var över femtio, men ändå hade långt hår. Han bar en kinatillverkad AK-47 och en automatpistol.

Inte långt från gränsen arbetade en grupp människor i solen, alla klädda i svart, synbarligen med att gräva bevattningsdiken. Vad nykomlingarna inte visste, var att de var deporterade från det nu tömda Phnom Penh, tysta vittnen till den revolution som höll på att utvecklas i Kambodja. Runt dem sträckte sig den förtorkade lägre Mekong-platån milslångt ut i varje riktning, bara avbruten av ett par kullar, vars klippiga sluttningar ändade i ringformade grönskande oaser med fruktträd och kokospalmer. Här låg kambodjanska byar. Nykomlingarna tog sikte på närmaste skuggiga plats, byn Svay Sor, och bad om att få träffa lokala företrädare.

Soldaterna var Khmer Krom, eller låglandskhmerer, tillhörande Vietnams miljonstarka etniska khmerminoritet. De hade rekryterats av USA:s Special Forces på 1960-talet för att bekämpa kommunismen i Mekong-deltat i södra Vietnam och hade utvecklats till en självständig styrka i opposition till allt vietnamesiskt. De var tränade för att ingå i den amerikanska enhet som var känd som Mike Force, men bildade istället de "Vita scarfarna". De beskrev sig själva som en befrielse rörelse för Kambodja Krom, eller nedre Kambodja, som många khmerer kallade Vietnams Mekong-delta. I denna kamp hade de även vänt sina vapen mot amerikanerna. Under ett år hade de hållit stånd mot de kommunistiska segrarna i Vietnam-kriget. När de nu till slut hade drivits över gränsen, kom de att göra gemensam sak med Pol Pot-regimen, i det som de betraktade som deras kambodjanska fädernesland.

Lokala företrädare anlände snabbt, ledda av lokaldistriktets chef Ngaol. De lyssnade till nykomlingarnas historia och frågade dem vad de önskade. På sitt modersmål khmer sade kommendören till Ngaol att han önskade träffa "broder Khieu Samphan", den nye presidenten i "Demokratiska Kampuchea" (DK). "OK, men låt oss äta först", blev svaret. "Och var snälla och lägg undan era vapen." De gjorde så. Nen, ledaren för ungdomsrörelsen i Kirivong-distriktet, sade några välkomstord. Han instämde i att de alla förde en gemensam kamp mot vietnameserna. Bönder kom med kokosnötter till soldaterna och en gris och en ko slaktades för mat åt dem. President Samphan skulle meddelas deras ankomst. De satte sig alla ned för en hjärtlig måltid.

Khieu Samphan var strängt upptagen. Efter prins Norodom Sihanouks avgång som statsöverhuvud, den 4 april 1976, hade ett nytt kabinett just utropats i Phnom Penh. Den 14 april hade Samphan ersatt Sihanouk och benämndes "Ordförande för statens presidium". Och en viss Pol Pot hade utnämnts till DK:s nye premiärminister. Nästa dag talade Samphan vid ett massmöte för att fira första årsdagen av den revolutionära segern över "USA-imperialisterna och deras lakejer av alla slag", inklusive "Saigons marionettstyrkor". Denna seger, sade han, var ett "mästerstycke, skrivet i färskt blod och uppnådd genom vårt folks offer av kött och blod". Det var också "en ny och strålande sida i vår ras' historia".¹

Samphan nämnde inga andra raser. Just vid denna tid, nedströms den kambodjanska regeringens säte, höll lokala DK-företrädare på med att undertrycka en av Kambodjas större

¹ Khieu Samphan i Phnom Penh Radio, 15 april 1976, i U.S. Central Intelligence Agency, *Foreign Broadcast Information Service (FBIS) IV (Asia-Pacific)*, 16 april 1976, sid. H1-5.

etniska minoriteter, muslimska Cham. Medan de Vita scarfarna väntade i närliggande provins på ett svar från Samphan, bannlyste DK-funktionärer islam, stängde den lokala moskén och körde iväg Cham-folket ända bort till de nordvästra provinserna. En del muslimer tvingades under dödshot äta griskött. Den 11 april arresterade också lokala funktionärer femtiosju araber, pakistanier och indier, inklusive fyrtio kvinnor och barn, vilka sändes till sin död i huvudstaden.² För att understryka att detta inte var ett angrepp mot islam, förbjöds nu cham som ett "utländskt språk". Funktionärerna började döda alla som bröt mot dessa förordningar. En lokal bonde minns: "En del Cham-byar försvann helt; bara två eller tre personer fanns kvar. Vi förföljdes mycket mer än khmererna." Ett halvt dussin Cham-familjer flydde över gränsen till Vietnam. Släktingar som lämnats kvar togs om hand för bestraffning.³

Det dröjde inte länge innan de Vita scarfarna fick svar från Phnom Penh. Deras ledare fördes diskret åt sidan. Sedan lastades soldaterna upp på sju små Daihatsu-lastbilar. De körde en kort sträcka till ett närliggande risfält. När den första bilen stannat, steg de långhåriga soldaterna ner baktill. Då öppnade en väntande Röda khmerer-styrka genast eld och mejade ner dem. Soldaterna på de andra bilarna såg vad som hände. De hoppade alla ner på marken och sprang för sina liv. Men Röda khmerer förföljde dem över de torra risfälten. Det var över på några minuter. Alla de sextiosju avväpnade männen massakrerades.

Flera dagar efter att hans soldater slaktats, kom Khmer Krom-befälhavaren till det ökända Toul Sleng-fängelset i Phnom Penh. Innan han sköts "bekände" han under tortyr att han var en "inre fiende" till Demokratiska Kampuchea.

I Kirivong-distriktet hade nu strider med vietnamesiska trupper brutit ut vid gränsen. En lokal byledare meddelade att "kambodjanska trupper attackerar och kommer att befria Kampuchea Krom". Trupperna gick tio kilometer in i Vietnam.⁴ Ett par månader senare, i mitten av 1976, proklamerade chefen i underdistriktet, Ngaol, vid en militärparad: "Vi har tagit tillbaka Kampuchea Krom-territoriet". Andra lokala tjänstemän skröt med att de nu hade dödat över tvåusen Khmer Krom, rester av Mike Force. Ledaren för distriktets säkerhetsstyrkor hävdade att "amerikanska slavar" kunde identifieras genom att de "hade mjölk att dricka".⁵

Ödet för de sextioåttå Vita scarfarna avslöjade Pol Pot-regimens karaktär. Dess två största fiender, USA-imperialismen och Vietnam, förkroppsligades i denna patetiska grupp. Födda i Vietnam, "arvfiendens" land, bar de långt hår på "imperialistiskt" manér. Trots deras etnicitet och deras nya, snabbt uppkomna omfamning av Demokratiska Kampuchea, betraktade regimen dem som farliga. De var "khmer-kroppar med vietnamesiska sinnen". Denna paroll, som skulle komma att eka genom hela DK-eran, visar vilken beredskap Pol Pot-regimen hade för att undertrycka inte bara etniska minoriteter som Cham, utan också stora grupper inom khmer-majoriteten. Denna beredskap rättfärdigades med det radikala argumentet att de inte var riktiga khmerer, uppenbarligen för att deras tankar inte kunde kontrolleras. Rasistisk ideologi uttryckte politisk misstänksamhet.

² Lista med utländska fångar, sammanställd av Ung Pech ur Tuol Sleng-fängelsets register, 1980. Dessa femtiosju muslimer arresterades alla i DK:s region 25, södra Kandal-provinsen, och sändes till Takhmau, säte för Tuol Slengs föregångare, den 29 April 1976.

³ Författarens intervju med överlevande Cham i byn Cham Leu, Koh Thom-distriktet, den 1 augusti 1980. De daterade repressionens start till början i april 1976.

⁴ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, Boston: South End, 1984, sid. 190.

⁵ Denna redogörelse är baserad på författarens intervju med en av dem som arbetade på fälten vid Svay Sor i april 1976. Denne såg nykomlingarna korsa gränsen och fick senare reda på deras öde av lokala Röda khmerer-sympatisörer. Intervju den 26 augusti 1980, Preah Bat Chuon Chum, Kirivong-distriktet.

De Vita scarfarna expedierades på det sätt som skulle göra Demokratiska Kampuchea ökänt: med cyniskt svek och överdrivet våld.⁶ Med tanke på DK:s målsättning att ”återta Kampuchea Krom”, kunde ingen grupp ha varit en bättre kandidat till att bli en harmlös allierad till Pol Pot. Men DK var inte intresserat av allierade. Man kunde inte lita på dem som fanns utanför dess skapelse eller kontroll. Man gjorde åtskillnad mellan territorier och folk, mellan ras och medborgare. De långhåriga soldaterna avrättades p g a att man antog att de en dag kunde bli fiender. På ett sätt var detta välgrundat. Även om de var hängivna Kambodjas självständighet, skulle de ha kunnat vackla under den pågående omvandlingen. Sådana nykomlingar kunde inte förväntas krypa för den ”korrekta och klarsynta politiken och ledningen” i Pol Pots Demokratiska Kampuchea när de väl en gång hade sett den från insidan. Bland kambodjaner framkallade rasistiska preferenser sällan någon eftertanke, men det *praktiska priset* för politisk och territoriell vurm för den egna ”rasen” var avskräckande. Och dessutom skulle de Vita scarfarna amerikanska och vietnamesiska bakgrund ha talat mot revolutionen. Risken var för stor. Det handlade om, som DK-jargongen löd, att ”spara dem, ingen vinst; ta bort dem, ingen förlust”.⁷

Regimen i DK ansåg att omvandlingen av Kambodja både var nödvändig och en garanti för dess oberoende. Den skulle till slut föröda landet.

Den kambodjanska scenen

Vid en första anblick verkade Kambodja i mitten av nittonhundratalet vara ett samhälle resistent mot förändringar. I jämförelse med grannarna Thailand och Vietnam var landet geografiskt kompakt, demografiskt utspjutt, språkligt enhetligt, etniskt och socialt homogent, kulturellt och administrativt enhetligt, politiskt outvecklat, ekonomiskt ensidigt och utbildningsmässigt efterblivet. Kambodja var mer isolerat och slutet än något annat sydostasiatiskt land förutom Laos. Det hade också mumifierats genom nittio år som franskt kolonialt protektorat, vilket bevarade och till och med stärkte landets traditionella monarki och sociala struktur. Frankrike stängde Kambodja för alla influenser utifrån, speciellt vietnamesiska och kommunistiska, tills det franska styret i Indokina bröt samman under trycket av – just precis – vietnamesisk kommunism, och Kambodja fann sig stå med en ny granne.

Det förrevolutionära Kambodja bestod av 80 procent bönder, 80 procent khmerer och 80 procent buddister. Först och främst var ekonomin helt rural. Dess bysamhällen var decentraliserade och ekonomin saknade samordning och dominerades av risodling för husbehov. Jämfört med Vietnam deltog byborna mycket lite i gemensamma aktiviteter. De beskrevs ofta som individualistiska; kärnfamiljen var det sociala navet. May Ebihara, den enda amerikanska antropolog som studerat en khmer-by i Kambodja, skrev: ”I bysamhällena finns ingen större, organiserad gruppstruktur utanför familjen eller hushållet... Familjen och hushållet är de enda bestående och klart definierade enheterna.” Det vidare släktskapet ”kristalliserades inte ut som en grupp”. De flesta bybor kom vanligtvis inte ihåg sina förfäders namn.⁸ Försörjningen var huvudsakligen individens eller familjens angelägenhet.

⁶ För redogörelser om ödet för andra som Pol Pot-regimen ansåg ha ”khmer-kroppar med vietnamesiska sinnen”, se Kiernan, ”Wild Chickens, Farm Chickens and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot”, i David P. Chandler och Ben Kiernan, red., *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays*, Yale Southeast Asia Studies Monograph No. 25, 1983, sid. 136-211; och Kiernan, *Cambodia: The Eastern Zone Massacres*, Columbia University Center for the Study of Human Rights, Documentation Series No. 1, 1986.

⁷ Joan D. Criddle och Teeda Butt Mam, *To Destroy You Is No Loss: The Odyssey of a Cambodian Family*, New York: Atlantic Monthly Press, 1987; Y Phandara, *Retour d Phnom Penh*, Paris: Métailié, 1982, sid. 74, säger att han hörde denna paroll 1978 ”ur Röda khmer-ledares munnar”.⁷

⁸ May Ebihara, ”A Khmer Village in Cambodia”, Ph.D. diss., Columbia University, Ann Arbor, Mich.: University Microfilms, 1968, sid. 148, 186, 171, 153.

De enda kambodjaner som deltog i den internationella ekonomin var grönsaksodlarna längs flodbankerna och arbetarna på gummiplantagerna i östra delen av landet, som mest ca 10 procent av landsbygdsbefolkningen, samt de 15 procent som levde i städerna. Därför bestod Kambodja nästan av två helt skiljda samhällen med litet utbyte emellan: ett lantligt, som producerade för sitt livsuppehälle, och ett urbant som producerade ett fåtal varor för världsmarknaden och som konsumerade främst internationella varor. Risodlarna försåg stadsborna med mat, men städerna erbjöd lite till landsbygdens konsumtion.

För det andra var Kambodja etniskt ganska homogent, precis som Thailand och Vietnam. Men till skillnad från dessa var Kambodja mycket mindre utsatt för utländsk kulturell påverkan, vilken, när den kom, blev potentiellt destabiliserande. Huvudsakligen som resultat av fransk kolonialpolitik i Indokina hade Kambodja fått betydande, men inte integrerade, minoritetsbefolkningar av vietnameser, kineser, laotier och thailändare, en stor Cham-islamisk grupp, och ungefär sexton andra små folkstammar. Åttio procent av Kambodjas invånare var khmerer, men kineser och vietnameser dominerade städerna.⁹ Landsbygdens khmerer var geografiskt spridda, vilket medförde att icke-khmerer ofta kom att dominera regionalt, speciellt i strategiska områden i Kambodjas utkanter, men också, som i fallet med Cham, längs flodstråken, som Kambodja var beroende av då det saknade ett modernt vägnät. Dessutom lämnade arvet från medeltida Kambodja, tillsammans med grannarnas uppvaknande, och den franska kolonialmaktens kartritning, etniska khmer-minoriteter på vardera en miljon i både Vietnam och Thailand.

För det tredje var Kambodja överväldigande buddistiskt. Khmerer, laotier och thailändare är alla Therayada-buddister, medan kineser och vietnameser vanligtvis är Mahayana-buddister. Av de två Therayada-munkordnarna, den reformistiska Thommayuth och Mohanikay, utmanade aldrig den förra den senare inom khmer-folket, vilket den gjorde i Thailand. Kambodjas icke-buddistiska samhällen är begränsade till katolska vietnameser, islamiska Cham och animistiska höglandsstammar. Den vietnamesiska Cao Dai-sekten, som var populär bland khmerer på 1920-talet, blev bannlyst av den franska administrationen, och kristna missionärer omvände aldrig mer än ett par tusen khmerer.

Dock hade landet redan vid mitten av 1900-talet genomgått stora förändringar.¹⁰ Under det franska kolonialstyret, från 1863, hade traditionella kambodjanska intellektuella institutioner, sådana som buddistiska pagodaskolor, kraftigt försvagats, men något modernt skolsystem hade inte upprättats i dess ställe. 1954 gick bara en liten del av barnen i lågstadieskolor. Från 1933 blev en fullständig högstadieskola tillgänglig i landet. 1954 hade endast 144 kambodjaner fullgjort en *baccalauréat**. Antalet högstadieskolor var färre än tretusen. Kambodja hade ingen gymnasieutbildning alls. På 1940-talet var det personer med traditionell, religiös utbildning som organiserade den moderna nationalismen såväl som kommunismen.

Snabba förändringar kom under Sihanouk-perioden (1954-70). Antalet läroverk (high school) steg från åtta 1953 till tvåhundra 1967, med 150 000 studenter. Ytterligare 11 000 studenter läste vid de nio nya universiteten. Nästan alla khmerer hade nu möjlighet att uppnå basal läskunnighet, och landet producerade över en miljon utbildade ungdomar, 20 procent av befolkningen. Mängden av politiskt medvetna lärare och studenter var ett nytt kambodjanskt fenomen, och den Paris-utbildade Pol Pot-gruppen kunde kapitalisera på deras missnöje. Efter att

⁹ Peter Kunstadter, red., *Southeast Asian Tribes, Minorities and Nations*, Princeton University Press, 1967, anser den nationella uppgiften om 86 procent khmerer vara överdriven (sid. 4 n. c). I Phnom Penh var 42 procent khmerer, 30 procent kineser, 27 procent vietnameser; Ruth Tooze, *Cambodia: Land of Contrasts*, New York: Viking, 1962, sid. 90.

¹⁰ Informationen i denna sektion är dokumenterad i Ben Kiernan, *How Pol Pot Came to Power*, London: Verso, 1985, sid. xii-xvi. [Avsnittet ”Kommunismens uppkomst” i [Förord till "How Pol Pot Came to Power"](#)]

* En examen som avgör om eleven får läsa vidare vid universitet. (ö.a.)

den siste kommunistiske veteranledaren med traditionell religiös utbildning hade försvunnit, kände de det troligen såväl onödigt som oklokt att lita till de tidigare källorna för rekrytering, som det buddistiska munksamhället.

De såg bönderna som nyckeln. Men kring 1970 fanns två slags bönder i Kambodja. De flesta var fattiga och skuldsatta, men majoriteten var små jordägare. En minoritet saknade jord. (Det fanns en mycket liten godsägarklass.) Detta var ett resultat av en annan, mer olycksbådande omvandling under Sihanouk-perioden. Mellan 1950 och 1970 ökade de jordlösa böndernas andel från 4 till 20 procent och antalet fördrivna ökade tveklöst starkt under kriget och de amerikanska bombningarna. De utgjorde förmodligen aldrig en majoritet på landsbygden, men de *var* tillräckligt många för att Pol Pot kunde bygga en givande rekryteringsstrategi med dessa fattiga bönder som målgrupp, speciellt deras tonåriga barn som inte hade några varaktiga band till jorden eller det traditionella bylivet.

Fisk och ris

För femtusén år sedan existerade inte landet där Kambodja ligger. Det låg nedsänkt under Sydkinesiska sjön, mellan två halvöar. Vid mynningen förde Mekongfloden ut slam i havet, nära det som idag är Kambodjas norra gräns. Slammet fyllde gradvis upp bukten och Kambodja trädde fram, ett land så platt att det som en gång hade varit öar nu reste sig som kullar i en vidsträckt uppslammad sjö. Med den stora volymen slam och Mekongflodens snabba flöde, då den fylldes på av smält snö från Tibet och Sydöstasiens kraftiga tropiska regn, blev bukten ganska fort igenfylld.

Land ersatte hav. En arm av bukten skars gradvis av och blev en insjö. Saltvattenfiskarna, vissa av enorm storlek, anpassade sig sakta till sötvattnets ekologi. Sjön är nu känd som Tonlé Sap, eller sötvattensfloden. Den är världens rikaste fiskmiljö och ger upp till trettio gånger så mycket fisk per kvadratkilometer som Nordatlanten.¹¹ Orsaken till denna rikedom är att det stora vattenflödet i Mekong fortfarande går i två riktningar: till havet och till den sjö som en gång var en del av havet. Varje september vänder flödet i Tonlé Sap och möter Mekong i Phnom Penh. Uppströms tredubblar sjön sin yta, och dränker det mesta av Kambodjas vidstäckta slättland. ”Man kan segla tvärs över Kambodja”, skrev en kines som i slutet av 1200-talet besökte Angkor. ”Inte på någon annan plats i världen har jag upplevt sensationen av att vara omgiven av fisk i alla riktningar”, skrev en australisk besökare i mitten av 1900-talet.¹² Fiskar simmar tvärs över landet från september till november. De nafsar av gräset och lägger rom på grunda platser.

Efterhand som himlen klarnar och floden drar sig tillbaka plockar bönderna fisk i pölar och i buskar. Vattnet rusar förbi Phnom Penh och tillbaka i Mekong och vidare mot havet. Fiskare fyller Tonlé Sap med stora nät med en kilometers mellanrum. Vid fullmåne dras näten upp, luften vibrerar och staden larmar under flera dagar. ”Elefanter dras upp ur vattnet, fiskar fångas i träden”, skrev australiern om ”vattnets till- och frånflöde, som spelar en så viktig roll i det kambodjanska livet”.¹³

Kontrollen över vattnet har alltid varit avgörande. Odling av vått ris är som ”att bygga ett akvarium”.¹⁴ Risfälten kantas av låga slamvallar och vattennivån regleras noga för att få bästa utbyte av de växande plantorna. Men under halva året är landet torrt och risfälten tomma. Om

¹¹ R Chevey, ”The Great Lake of Cambodia: The Underlying Causes of Its Richness in Fish.” *Proceedings of the Fifth Pacific Science Congress*, Canada, 1933, vol. 5, sid. 3812.

¹² En kines citerad i A. Barnett, ”Sabotage of the Defeated”, *New Statesman*, 25 september 1981, sid. 14; Wilfred Burchett, *Mekong Upstream*, Hanoi: Red River, 1957, sid. 29.

¹³ Burchett, *Mekong Upstream*, sid. 33.

¹⁴ Clifford Geertz, *Agricultural Involvement: The Process of Agricultural Change in Indonesia*, Berkeley: University of California Press, 1963, sid. 31.

de försågs med vatten som sparats från den våta årstiden, skulle de kunna producera ytterligare en skörd varje år, eller kanske ytterligare två? Man trodde länge att detta hade varit nyckeln till det gamla Angkor-kungadömetts rikedom och makt, en ekonomisk höjdpunkt från vilken Kambodja uppenbarligen hade sänkt sig. Detta var åsikten bland de franska arkeologer och lärda som gjorde den första studien av den ”förlorade världen” under khmerernas medeltid. Teorin om ”den intensiva bevattningen” var ett accepterat faktum fram till 1980-talet.

Beviset för den har dock smulats sönder av forskningen.¹⁵ Bevattning under den torra årstiden ”var helt enkelt omöjlig i Angkor”.¹⁶ Nu verkar det som att kanalnätet under Khmer-imperiets storhetstid hade två huvudsakliga uppgifter: transport och flodkontroll för att möjliggöra *extensiv* bevattning under den våta säsongen. Dessutom, riset som odlades under den torra årstiden odlades inte på samma jord, utan bara på lägre liggande mark nära vatten. Den intensiva, ej årstidsbundna, ”permanenta bevattningen” av vidsträckta områden med lagrat vatten visade sig vara en myt – en kostsam sådan för Kambodjas folk. Att ”återvända” till detta var en omöjlighet, men ändå ett viktigt ekonomiskt mål för Pol Pot-regimen.

Under de första dagarna efter att Kambodja hade blivit Demokratiska Kampuchea utrymdes alla städer, sjukhus tömdes, skolor och fabriker stängdes, pengar avskaffades, kloster stängdes och bibliotek föröddes. Under nästan fyra år var pressfrihet, rörelsefrihet, religionsutövning, organisationsrätt, föreningsfrihet och diskussionsfrihet helt försvunnen. Så även vanligt familjeliv. En hel nation hade kidnappats och sedan belägrats inifrån. 1977 åt föräldrar frukost i matsalar, hade de tur väntade deras söner och döttrar på sin tur utanför. Mänskligt umgänge försvann nästan helt. Demokratiska Kampuchea var en fånglägerstat, och de åtta miljonerna fångar tillbringade det mesta av sin tid i ensamcell. Och 1,5 miljoner av befolkningen arbetade, svält och misshandlades till döds. Varför?

Demokratiska Kampuchegas olycksbådande tystnad inföll i det sena nittonhundratalet, när masskommunikationens era var väletablerad. Kambodja var isolerat. Gränserna stängda, utländska ambassader och pressagenturer utvisade, tidningar och TV-stationer stängda, radioapparater konfiskerade, post och telefon förbjudna, att tala främmande språk var straffbart. Ännu värre, kambodjanerna kunde inte berätta för varandra. De lärde sig snabbt att i Demokratiska Kampuchea var det dåraktigt att uppvisa kunskaper eller färdigheter som var ”kontaminerade” av utländsk påverkan (vilket är normalt i 1900-talets samhällen) Så människorna följde bara sina dagliga instruktioner. Att minnas var lika riskabelt som att dricka mjölk.

Vilken slags regim kunde tvinga fram en sådan revolution? Och vilka förhållanden låg till grund för dess uppkomst?

Pol Pots väg till makten

De skugglika ledarna i detta slutna land gav få ledtrådar till sina personliga liv. De första journalister som släpptes in i Demokratiska Kampuchea kom från Jugoslavien 1978. De frågade premiärministern: ”Vem är Ni, kamrat Pol Pot?”¹⁷ Han undvek att svara.

¹⁵ W. J. van Liere, ”Traditional Water Management in the Lower Mekong Basin;” *World Archaeology*, 2(3) 1980, sid. 265-80; B. P. Groslier, ”La cité hydraulique angkorienne: exploitation ou surexploitation du sol?”, *Bulletin de l'Ecole Française de l'Extrême-Orient*, 1979, sid. 161: ”Det är inte säkert att de försökte eller lyckades åstadkomma permanent bevattning.” Jämför Grosliers tidigare ”The Angkorian Civilisation and Water Control”, *Etudes Cambodgiennes*, no. 11, 1967, sid. 22-31.

¹⁶ Van Liere, ”Traditional Water Management”, sid. 279.

¹⁷ *Intervju med kamrat Pol Pot ... till en delegation av jugoslaviska journalister på besök i Demokratiska Kampuchea*, DK:s utrikesministerium 1978. I sitt svar nämnde inte Pol Pot sitt riktiga namn (Saloth Sar) eller sin utbildning i Phnom Penh-palatset, utan påstod oriktigt att han hade ”varit munk under två år” på landsbygden (sid. 20-21).

Berättelsen börjar i ett stort timrat hus på stultor, med rött tegeltak och utsikt över en bred, brun flod nedströms staden Kompong Thom. Floden myllrade av fisk och på dess frodiga bankar växte kokospalmer och mangoträd. Bakom husen på flodbanken sträckte sig stora risfält. En liten kinesisk affär sålde ett fåtal matvaror.

Den 19 maj 1928 föddes Pol Pot som Saloth Sar, den yngste av sju barn. Hans föräldrar ägde ett nio hektar stort risfält, tre hektar grönsaksland och sex bufflar. Pol Pots fader Saloth, med två egna söner och adopterade svärsöner, skördade tillräckligt med ris för c:a 20 personer. Under senare år skulle familjen ha klassats som ”klassfiender”. Men få bybor tänkte på detta sätt då. Rik eller fattig, alla brukade jorden, fiskade i floden, kokade goda soppor, fostrade barn, underordnade sig de lokala sederna och de franska kolonialtjänstemännen, eller trängdes i Kompong Thoms pagod vid buddistiska högtider. 1929 beskrev en fransk tjänsteman Kompong Thoms innevånare som ”de mest hängivna kambodjaner och de minst misstänk-samma mot vårt inflytande”.¹⁸

Men Saloth-familjen var inga vanliga khmerbönder. De hade kungliga förbindelser. Pol Pots kusin hade utbildat sig till palatsdansare och blivit en av kung Monivongs främsta hustrur. Vid femton års ålder hade hans äldsta syster Saroeung valts ut som gemål till kungen. 1928 hade den äldste brodern, Loth Suong, inlett en karriär vid palatsförvaltningen. Pol Pot följde honom 1934, vid sex års ålder. Bondpojken Salath Sar arbetade aldrig på risfälten och visste inte mycket om bylivet. Ett år i det kungliga klostret följdes av sex år i en katolsk elitskola. Hans fostran var strikt. Grannflickan Saksi Sbondg minns att Suong ”var mycket allvarlig och skulle aldrig ha spelat eller tillåtit barnen att leka nära hans hem”. Palatsområdet var avskärmat och bevakat, den gamle kungen var en fransk marionett. Utanför bestod Phnom Penhs 100 000 innevånare mestadels av kinesiska affärsmän och vietnamesiska arbetare. Knappast någon kambodjansk barndom var så avskärmat från den inhemska kulturen. Vid fjorton års ålder började Pol Pot på ett läroverk i den livliga marknadsstaden Kompong Cham. Han missade Andra världskrigets tumultartade slut i Phnom Penh, där nationalistiska ungdomar tvingade den nya unga kungen Norodom Sihanouk att snabbt deklarerat självständighet från Frankrike och buddistiska munkar ledde kambodjanska nationalister i gemensamma aktioner med vietnamesiska kommunister. 1948, när han var tillbaka i huvudstaden för att lära sig snickaryrket, förändrades Pol Pots liv. Han fick ett stipendium för att studera radioelektricitet i Paris. Han åkte tillsammans med en annan yngling, Mey Mann. Första stoppet var Saigon, den största stad han någonsin sett. I hjärtat av det kommersiella Vietnam kände de två unga kambodjanerna sig som ”dumma apor från bergen”. De kände sig lättade när de kunde kliva ombord på båten till Marseille, dit de anlände i september 1949.¹⁹

Två andra unga kambodjaner med förbindelse med palatset, Thiounn Thioeunn och Thiounn Chum, hade sänts till Hanoi för studier mellan 1942 och 1945. Enligt deras redogörelse 1979 fann de att ”vietnamesiska intellektuella talade om Angkor som sitt eget”. Efter kriget for de två männen till Paris; Thioeunn tog examen i medicin och Chum doktorerade i juridik. Deras broder Mumm doktorerade i naturvetenskap, och den fjärde brodern Prasith sändes också till Frankrike för studier och han stannade där i över tjugo år. Alla Thiounn-bröderna hade kontakter med vänstern, men deras nationalism var så djup att de vägrade att träffa den vietnamesiske kommunistledaren Ho Chi Minh. Chum minns: ”Sedan i Paris efter kriget under Fontainebleukonferensen i juli 1946 blev vi uppkallades till den vietnamesiska representationen. ’Ni ska göra er uppvaktning för Onkel Ho’, sade man. Men vi sade: ’Han är inte vår Onkel Ho’. Då svarade man: ’Vi är bröder. Ni bör göra uppvaktning.’ Men det gjorde vi

¹⁸ Archives d’Outre-Mer, Aix-en-Provence, Cambodge 3E 6(2), rapport från Kompong Thom, 1929.

¹⁹ Toni Stadler, personligt samtal, New Haven, 1991. Mey Mann berättad om resan för Stadler under flera möten på Site 8, vid Thai-Kambodja-gränsen 1989-90.

inte... Ho sade till representanter för den jugoslaviska ungdomsfederationen: 'Det är inte passande att ett så bördigt land som Kampuchea har en så liten befolkning'.²⁰

Saloth Sar skrev då och då till sin broder Suong och bad om pengar. Men en dag kom ett brev där han bad om den officiella biografien över kung Sihanouk. Suong svarade med rådet: Låt dig inte bli involverad i politik. Men Pol Pot var redan medlem i Franska kommunistpartiets kambodjanska sektion. Detta var under dess stalinistiska glansdagar. De som kände honom då framhöll att "han skulle aldrig ha dödat en kyckling"; han var tillbakadragen och charmerande. Han hade sällskap med Khieu Ponnary, som var åtta år äldre, den första khmerkvinnan som klarat en *baccalauréat*. Paret valde Bastiljens dag som bröllopsdag när de kommit hem 1956.

De flesta av Pol Pots vänner, såsom bröderna Thiounn, Khieu Samphan, och de två Khmer Krom-studenterna Ieng Sary och Son Sen, fanns i hans umgänge under mer än fyrtio år. Sary gifte sig med Khieu Ponnarys syster Khieu Thirith, som var expert på Shakespeare. I Paris hade Pol Pot meningsskiljaktigheter med Hou Yuon, som senare blev en populär marxistisk intellektuell och ett av de första offren efter Pol Pots maktövertagande 1975. Pol Pot utmärkte sig i sitt val av *nom de plume* [pseudonym]: Sann Kambodjan (*khmaer da'em*).²¹ Andra föredrog mindre rasanknutna, moderna kodnamn, sådana som Fri khmer eller Khmer-arbetare. Pol Pots studier tog slut efter att han misslyckats med att klara en kurs tre gånger i rad. Han kom hem med båt i januari 1953.²²

Dagen före hade kung Sihanouk förklarat undantagstillstånd för att försöka undertrycka Kambodjas självständighetsrörelse, vilken höll på att radikaliseras på den franska kolonialmakten. Pol Pots närmaste bror, Saloth Chhay, anslöt sig till de kambodjanska och vietnamesiska kommunisterna och drog med sig Pol Pot. Så fort han kommit med började de vietnamesiska kommunisterna undervisa honom, som en av dem senare uttryckte det, om hur man "arbetar med massorna i basen för att bygga upp oberoende kommittéer på bynivå, medlem för medlem". Detta föreföll vara en nedlåtande skymf; trots hans träning utomlands dröjde det innan han blev ledande figur. En tidigare kambodjansk kamrat påstår att Pol Pot "sade att allt skulle göras på basis av självtillit, oberoende och kunnande. Khmererna skulle göra allt på sitt eget sätt."²³

Kambodjas omvandling till Demokratiska Kampuchea började 1945. Efter att fransmännen förlorat den koloniala kontrollen till japanerna i mars detta år, försökte de återerövra den i september. Men den nationalistiska andan hade lämnat flaskan.

Trycket hade byggts upp. När fransmännen arresterade två buddistmunkar för att ha hållit nationalistiska gudstjänster i juli 1942, framkallade det Kambodjas första moderna politiska demonstration. Sjuhundra munkar från alla utom en av Phnom Penhs pagoder och tvåusen civila sympatisörer vällde ut på gatorna i den sömniga huvudstaden. Ett japanskt flygplan flög över skaran i en uppenbar stödaktion.²⁴ För övrigt gjorde Tokyo lite för att stödja de kambodjanska demonstranterna. Fransk polis arresterade de ledande nationalisterna, men det produce-

²⁰ Citerat i Jan Myrdal, "Varför svälter Kampuchea?" i *Kampuchea hösten 1979*, Stockholm 1979, sid. 30.

²¹ *Khmaer da'em* är den pseudonym som Saloth Sar använde i sitt handskrivna bidrag till ett khmerspråkigt studentmagasin i Paris. *Khemara Nisit*, no. 14, augusti 1952. Keng Vennsak, personlig kommunikation. Översättningarna från khmer och franska är mina om inget annat anges.

²² Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 30-32, 119-22.

²³ *Ibid.*, sid. 123.

²⁴ Författarens intervju med den vördnadsvärde 86-årige Chhun Chem i Wat Svay Att, Prey Veng-distriktet, Prey Veng-provinsen, den 17 januari 1986. Chem var då troligen det enda överlevande vittnet till demonstrationen 1942; han är också den ende som har gett en uppskattning om antalet deltagare. Han studerade vid den Högre Pali-skolan i Wat Unnalom från 1939 till 1944.

rade bara fler. Ett upplopp följde. En del munkar slog tillbaka; några dog senare i franska fängelser. Andra flydde och anslöt sig till antifranska nationalisterna i närliggande Vietnam.²⁵

De bland dessa nationalisterna som kom att betyda mest för Kambodjas framtid var två Khmer Krom, Son Ngoc Minh och Tou Samouth. Båda hade inlett sina karriärer som munkar och när de studerade i Phnom Penh deltog de i demonstrationen 1942.²⁶ Efter att fransmännen återtagit kontrollen 1945, lämnade båda klosterlivet för att inleda politiska karriärer. 1946 gick de med i Indokinas Kommunistiska Parti, som leddes av Ho Chi Minh. Ju längre Frankrike försökte hålla greppet om sin koloni, och ju mer uppbackning Paris fick från USA, desto fler kambodjaner såg positivt på en allians med sina vietnamesiska grannar, baserad på ömsesidiga intressen, och bortsåg från historiska motsättningar.²⁷

När Frankrike 1954 gav upp sitt indokinesiska kolonialkrig och drog sig tillbaka från Kambodja och Vietnam, hade Son Ngoc Minh och Tou Samouth byggt upp en mäktig *Issarak*, eller "självständighets"-rörelse. Man hade en armé med femtusen kambodjanska soldater (och åtskilliga bymiliser), uppbackade av en allians med de vietnamesiska segrarna från Dien Bien Phu. Rörelsen, som kallades Khmer Issarak-förbundet²⁸, styrdes av dess kommunistiska organisatoriska ryggrad, Khmerfolkets Revolutionära Parti (KPRP).

Minh och Samouth hade grundat KPRP 1951 under överinseende av vietnamesiska kommunister. Under tre år rekryterade man över tusen medlemmar, huvudsakligen från de två största sektorerna i det kambodjanska samhället: bönderna och munkväsendet. Ur denna nationalistiska kamp för självständighet emanerade den första förutsättningen för Pol Pots demokratiska Kampuchea: ett livskraftigt kommunistparti på den kambodjanska politiska scenen.

KPRP:s inflytande inom delar av bondesamhället var en orsak till att prins Sihanouk, efter Genève-konferensen 1954, antog en ny neutralitetspolitik i utrikesaffärer. Partiledarna Tou Samouth och Son Ngoc Minh, liksom deras vietnamesiska mentorer, välkomnade denna förändring av prinsens tidigare prokoloniala politik. När allt kommer omkring hade deras egen omvändelse till kommunismen sin grund i deras nationalistiska uppvaknande. Men detta lämnade partiet öppet för kritik från yngre militanter som studerat i Frankrike under det antikoloniala kriget, sådana som Saloth Sar. Oavsett vilken ståndpunkt prinsen intog till självständighet eller neutralitet, var dessa unga kommunisters mål att konfrontera hans feodala envælde. Sihanouks inledande repression mot demokrater och vänsterfolk eldade bara under deras sak. Det drev Son Ngoc Minh, en tredjedel av KPRP:s medlemmar och hundratals *Issarak*-anhängare till exil i Hanoi. Sihanouks regering riggade 1955 års allmänna val och vägrade att ge några som helst platser till dem som vunnit i alla tidigare val, Demokratiska Partiet och KPRP:s nya legala organisation, Pracheachon-partiet. Det var olycksbådande att varken medelklassen eller vänstern nu var representerade på den offentliga politiska scenen.²⁹

Senare mildrade Sihanouk trycket lite mot en del dissidenter. Men hans planlösa repression mot vänstern spelade den unga partigruppen i händerna. Sihanouks hemliga polis förföljde de ortodoxa KPRP-veteranerna, delvis på grund av deras historiska samröre med Hanoi, medan den yngre gruppen, utbildade militanter från mer privilegierade bakgrunder, undkom. De tidigare

²⁵ Den enda demonstrationsredogörelse som skrivits av en deltagare är Bunchan Mul, "The Umbrella War of 1942", i Ben Kiernan och Chanthou Boua, red., *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, New York: M. E. Sharpe, 1982, sid. 114-26, delvis översättning av Muls *Kuk Noyobay* (Politiskt fängelse), Phnom Penh, 1971.

²⁶ Om Son Ngoc Minhs deltagande i demonstrationen 1942 och andra aktiviteter, se Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 44; om Tou Samouth och demonstrationen 1942, se Archives d'Outre-Mer, Aix-en-Provence, *Indochine*, C.P. 34, "Propagande rebelle", DPSR 27 juni 1949, doc. 5, n.5.

²⁷ Denna och följande avsnitt är baserade på Kiernan, *How Pol Pot*, kap. 1-4.

²⁸ Samakhum Khmer Issarak. I *How Pol Pot Came to Power* använde jag en felaktig fransk officiell översättning av detta khmer-namn, "Unified Issarak Front".

²⁹ Se Kiernan, *How Pol Pot*., kap. 5, för detaljerad diskussion om fusket i 1955 års val.

Paris-studenternas inflytande växte i kapp med polistrakasserierna och tystandet av de äldre ledarna. Deras större vana med den urbana politiska scenen och mordet på Tou Samouth 1962³⁰, som de uppenbart var skyldiga till, gav till slut Pol Pots grupp chansen att ta över ledarskapet för kommunistpartiet i början av 1963.

De nya ledarna gick genast under jorden och undvek varje seriös partidebatt medan de förberedde ett uppror mot Sihanouk. Detta innebar att partiet inte bara bröt med Hanoi utan också med Khmer Issarak, med sådana som Son Ngoc Minh och hälften av partiets medlemmar som fanns kvar i Vietnam. Därmed också med deras politik för anpassning till prinsens neutralitet. Propagandan från Pol Pots rebeller understödde försynt Sihanouks felaktiga antagande att den provietnamesiska vänstern, det gamla KPRP-ledarskapet, låg bakom oron. Detta fick honom att slå till mot den resterande khmer-vänstern, som verkade öppet och som i enlighet med Hanois strategi hade försökt arbeta inom ramarna för prinsens regim. Hans repression drev dem till uppror och till Pol Pots gryende gerillarörelse på landsbygden. Detta fick de ortodoxa kommunistiska veteranerna att lättare acceptera partidisciplinen, även om deras ställning nu var underordnad. Andra steget i Pol Pots väg till makten var avklarat. Från 1967 stod han i ledningen för ett autentiskt kommunistiskt uppror.³¹

1954 var det kambodjanska kommunistpartiet i stort sett landsbygdsbaserat, buddistiskt, moderat och pro-vietnamesiskt. 1970 var dess ledarskap urbant, franskutbildat, radikalt och anti-vietnamesiskt. En avgörande faktor i detta ”förtruppsbyte” var rivaliteten mellan kinesiska och vietnamesiska kommunister om inflytandet i denna del av syöstra Asien. Kina stödde Sihanouk, men uppmuntrade också den tidigare pro-vietnamesisk kommunistiska rörelsen vars nya ledare förberedde att distansera sig från Hanoi. Så Beijings stöd gav Pol Pots fraktion ett manöverutrymme som den annars inte skulle ha haft.

Men till skillnad från dess centrum eller nationella ledning, hade inte partiets medlemmar övergivit sin traditionella solidaritet med de vietnamesiska kommunisterna. Och partiets regionala kommittéer, eller zoner, var i de flesta fall starka fästen för dessa Issarak-veteraner. Den mest ortodoxa och effektiva var östra zonen, ledd av So Phim, som hade arbetat nära vietnameserna sedan kriget 1946-54. Han var mer tveksam än Pol Pot till att starta en våldsam konfrontation med Sihanouks styrkor eller politiskt bryta med Hanoi.³² I januari 1970 beskrevs So Phims östra del av det kambodjanska kommunistiska upproret av USA:s under rättelsetjänst som ”nära knutet till Viet Cong”, som gav dem skydd på vietnamesisk mark när de angreps av regeringsstyrkor. De betraktades som ”de mest ideologiskt kommunistorienterade av alla Röda khmerer”, men de var också ”mycket bättre utbildade”, ”de bäst organiserade” och ”det mest akuta upprorshotet”. So Phims östra zon hade en upprorspotential ”långt

³⁰ Även om beviset är långsökt, pekar allt i samma riktning: att Pol Pots grupp var inblandad i mordet på Samouth, även om det bara handlade om att tipsa Sihanouks polis om vad han sysslade med. (Se Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 198, 241 n.135.) Inga bevis finns för att Sihanouks polis var ensamt ansvarigt. David Chandler rapporterar om en avhoppare från DK 1980 som hävdar att ”Pol Pot beordrade avrättningen” (*The Tragedy of Cambodian History*, New Haven, 1991, sid. 338, n.98) och noterar Pol Pots polisförbindelser 1962-63 och ”dubbelspel” (*Brother Number One: A Political Biography of Pol Pot*, Boulder, 1992, sid. 64, 207 n.42), men motsätter sig ändå att ”leda Pol Pots makt och skurkaktighet tillbaks till 1960”. Han friar Pol Pot från mordet och ger polisen hela skulden (sid. 206 n.37). Chandler förbiser också Pol Pots fientlighet mot Samouth, och hans försök att dölja det efter att mordet på Samouth blivit allmänt känt (*How Pol Pot*, sid. 241). Chandler ger intryck av att Pol Pots hemliga tortyr 1977-78 och mordet på två tidigare betrodna kadrer för inblandning i mordet – i avsikt att ”snygga till registret” – var ett försök att skydda Sihanouk (sid. 64).

³¹ Se Kiernan, *How Pol Pot*, kap. 6.

³² Vorn Vet skrev i sin bekännelse 1978 om ett samtal med So Phim i mitten av 1966, när Pol Pot-ledarskapet förberedde sig för väpnad kamp mot Sihanouk. ”Phim tog upp frågan om väpnad kamp med mig – vi måste motsätta oss det [sade han], folket vill inte spilla blod... I de östra baserna skulle det bli stora svårigheter i händelse av väpnad kamp.” Se Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 30.

större än en alla de andra tillsammans”. De andra Röda khmer-grupperna, fortsatte den amerikanska rapporten, ”är mer av bandittyp än ideologiska”.³³

Upprorsmännens politiska framgång begränsades också genom konfrontationerna med Sihanouks nationalism. Samtidigt började emellertid Sihanouk utmanas från höger. 1969 tvingades Pol Pot att överge sitt argument att Sihanouk var ”en hemlig agent för USA”. Som partiet senare framställde det, ”när stormen kom, tvingades [han] ta skydd i vårt läger”.³⁴ I mars 1970 spred sig Vietnamkriget in över landet. Prinsen störtades av general Lon Nol, som hade amerikanskt stöd.³⁵ Från exilen i Beijing anslöt sig nu Sihanouk till det pågående upproret. Och från exilen i Hanoi återvände omkring ettusen Issarak-veteraner hem efter sexton års bortavaro. Tillsammans med dem och Sihanouks sympatisörer mobiliserade vietnamesiska kommunister framgångsrikt khmer-böndernas stöd för andra gången sedan Andra världskriget.³⁶

Då regional autonomi fortfarande gällde i det kambodjanska partiet³⁷, krävde allt detta en lång serie av hemliga utrensningar och avrättningar för att partiets centrum skulle säkra sin organisatoriska kontroll och driva vidare den extrema inrikes- och utrikespolitiken. Utrensningarna började 1971, men det mesta av landet förblev opåverkat av centrum under flera år, även om det var i händerna på upprorsmakarna. (Under tiden dog den tidigare partiledaren Son Ngoc Minh av sjukdom 1972, efter åtta år i exil.)

Centrum tystade och utrotade nästan helt dess Sihanouk-lojala och moderata kommunistiska rivaler, inklusive de tusen Issarak-medlemmar som återvänt från Hanoi, i de flesta regioner mellan 1973 och 1975. Även i öster, där den intakta zonen förblev trogen mer moderata mål, krävde man 1974 att So Phim skulle överge sitt långvariga samarbete med de vietnamesiska kommunisterna. Följande år störtade partiet Lon Nols USA-uppbackade regim, två veckor innan de vietnamesiska kommunisterna segrade i sitt land.

USA:s intervention

Även om den var inhemsk, så skulle Pol Pots revolution aldrig ha kunnat segra utan USA:s ekonomiska och militära destabilisering av Kambodja. Med början 1966, efter den amerikanska upptrappningen i det angränsande Vietnam, nådde den sin höjdpunkt 1969-73 med de amerikanska B-52-ornas bombmattor över Kambodjas landsbygd. Detta var troligen den enskilt mest betydande faktorn för Pol Pots uppstigande till makten.

Åtminstone från 1950 hade USA understött de franska ansträngningarna för att återupprätta det koloniala styret i Vietnam och Kambodja.³⁸ USA:s försök att delvis inringa Kina på-

³³ ”Viet Cong Khmer Rouge Threat to Cambodia” och ”General Location/Strength Khmers Rouges”, U.S. Army Field Activities Command, 5 och 6 januari 1970, deklassificerad av U.S. Army, 2 april och 14 maj 1987.

³⁴ Kiernan *How Pol Pot*, kap. 7, och citat på sid. 224, 297. Se också Kiernan, ”The Samlaut Rebellion, 1967-1968”, i Kiernan och Boua, *Peasants and Politics*, sid. 166-205.

³⁵ För bevis om USA:s inblandning i kuppen 1970, se Ben Kiernan, ”The Impact on Cambodia of the U.S. Intervention in Vietnam”, i Jayne S. Werner och Luu Doan Huynh, red., *The Vietnam War: Vietnamese and American Perspectives*, Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1993, sid. 219-21. I mars 1965 hade USA:s stabschef i Vietnam, General Richard Stillwell, inför en *New York Times*-journalist rest frågan om ”möjligheten av att Sihanouk måste störtas i Kambodja”. C. L. Sulzberger, *An Age of Mediocrity: Memoirs and Diaries, 1963-1972*, New York: Macmillan, 1973, sid. 166. Jag tackar Jon Halliday för denna referens. Se också R. Smith, ”Coup Questions”, *Far Eastern Economic Review* (FEER), 13 januari 1994, sid. 30-31, och Justin Corfield, ”Khmers Stand Up” Ph.D. disc., Monash University Department of History, Victoria, Australia, 1992.

³⁶ Kiernan, *How Pol Pot*, kap. 8 är en historik över kriget 1970-75.

³⁷ 1970 använde CPK:s östra region och partiets centrum olika khmer-termer för deras enhetsfronter (ibid., sid. 298, 312); existensen av två olika region 3 (i nordvästra och nordöstra zonerna) och två region 31 (i sydväst och norr) antyder också självständiga zon-organisationer.

³⁸ Se till exempel ibid., sid. 102, och George McT. Kahin, *Intervention: How America Became Involved in Vietnam*, New York: Knopf, 1986.

skyndade 1954 motsättningarna mellan de vietnamesiska kommunisterna (som ville fortsätta slåss till en säker seger) och deras kinesiska allierade (som fruktade att ett fortsatt krig skulle föra amerikanska trupper till deras södra gräns). Från 1960 gjorde USA:s utvidgning av kriget i Vietnam Sihanouks neutralitet alltmer osäker. Det fick honom att luta sig mot Hanoi och Beijing i utrikespolitiken, samtidigt som han tog till alltmer repressiva åtgärder mot gräsrots- och landsbygdsvänstern. Detta rensade fältet för den urbana, medelklass och pro-kinesiska partieliten, som nästan helt hade undgått repressionen fram till 1967.

1963 fick Kambodja en rekordskörd av ris. 1964 slogs rekordet. Risexporten ökade och landets handelsbalans blev positiv för första gången sedan 1955. 1965 kom ytterligare en god skörd, och nationalbankens tillgångar hämtade sig från en lång nedgång.³⁹ Men samma år eskalerade Vietnamkriget. Antalet amerikanska soldater steg under året från 20 000 till 300 000 i mitten av 1966.⁴⁰ Saigons styrkor växte också. Som svar fyrdubblade FNL sin rekrytering och inskrivning. Från 1964 till 1965 ökade antalet rekryterade från 45 000 till 160 000.⁴¹ Alla dessa nya soldater måste få mat, och – vilket var viktigare – de gjorde större skada än någonsin på den vietnamesiska risodlingen. Stora mängder kambodjanskt ris började smugglas över gränsen till de båda vietnamesiska arméerna.

Prins Sihanouks Kambodja var beroende av sina inkomster från beskattning av risexporten. Nu var man snabbt på väg mot bankrutt. I december 1965 noterade USA:s underrättelsetjänst att Sihanouk privat redan beklagade sig över ”betydande inkomstförluster” som resultat av ”den olagliga trafiken med ris från Kambodja till Vietnam”.⁴² Under året därpå föll den beskattningsbara risexporten med två tredjedelar, från 490 000 ton 1965 till endast 170 000 ton 1966. (Senare siffror är inte tillgängliga.) Kring 130 000 ton, 40 procent av risexporten 1966⁴³, smugglades till vietnamesiska kommunistiska agenter och svarta marknaden i Saigon.

Lika viktigt var att de vietnamesiska kommunisterna alltmer använde sig av kambodjanskt territorium för att rädda sig undan de amerikanska anfallen. I slutet av 1965, enligt en rapport från USA:s underrättelsetjänst, hade de etablerat ”hemliga och troligen temporära inrättningar” där, och detta år hade redan sett ”åtta tillfällen med eldstrider mellan kambodjanska gränsstyrkor och Viet Cong”. Och USA:s flyg bombade och beströk Kambodjas gränstrakter. Sihanouks regering hävdade att under 1966 ”hundratals av vårt folk” redan hade dött under amerikanska attacker.⁴⁴

USA:s intervention i Vietnam skapade också en våg av flyende khmerer. Från början av 1960-talet började Röda khmerer fly till Kambodja för att undkomma Saigon-regeringens repression på landsbygden. 1962 påstod en buddistisk khmer-buddistisk munk som hade flytt undan Diem-regimen med fyra hundra andra: ”Våra skolor har alla stängts... Med slakten av vårt folk, förstörelsen av våra byar, repressionen mot vår kultur och vårt språk, verkar det som att vårt folk kommer att utplånas”. Under 1965 -68 flydde över 17 000 khmerer, inklusive mer än 2300 buddistiska munkar, från Vietnam till Kambodja.⁴⁵

³⁹ För data, se L. Summers, ”Introduction”, i Khieu Samphan, *Cambodia's Economy and Industrial Development*, Ithaca, Cornell Southeast Asia Program Data Paper No. 111, 1979, sid. 13. För en annan uppfattning, se M. Vickery, *Kampuchea: Politics, Economics and Society*, London: Pinter, 1986, sid. 177, n. 22.

⁴⁰ Michael Maclear, *Vietnam: The Ten Thousand Day War*, London: Methuen, 1981, sid. 129-30.

⁴¹ Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, London, 1969, sid. 221, n. 11, som citerar ”officiella Pentagon-uppgifter”. Se också Maclear, sid. 130, för en annan USA-uppskattning: att gerillans styrka 1965 hade visat på ”en trettio-tre-procentig ökning under 1964”.

⁴² Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 228.

⁴³ Rémy Prud'homme, *L'Economie du Cambodge*, Paris, 1969, sid. 255, tabell 12, not a.

⁴⁴ Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 228-29, 285.

⁴⁵ Ben Kiernan, ”Put Not Thy Trust in Princes: Burchett on Kampuchea”, i Kiernan red., Burchett: *Reporting the Other Side of the World, 1939-1983*, London: Quartet, 1986, sid. 252-69.

USA:s specialstyrkor har sedan tidigt 1960-tal också utfört hemliga rekognoseringsuppdrag och placerat ut minor på kambodjanskt territorium. 1967 och 1968, under operationen Salem House, genomfördes cirka åttahundra sådana uppdrag, vanligtvis av ett flertal amerikaner tillsammans med uppåt tio lokala medhjälpare, i de flesta fall klädda som Viet Cong. En Gröna Basker-grupp ”sprängde oavsiktligt en civil kambodjansk buss med många offer”. Kodnamnet för operationen ändrades till Daniel Boone, och från början av 1969 fördubblades dessa hemliga uppdrag. Vid tiden för kuppen mot Sihanouk, den 8 mars 1970, hade över ettusen ytterligare uppdrag genomförts. Under totalt 1835 uppdrag togs 24 fångar och ett okänt antal dödades eller skadades av de självutlösande ”antipersonella” minorerna som Daniel Boone-teamen hade tillstånd att lägga ut trettio kilometer in på kambodjanskt territorium.⁴⁶

En annan av USA:s specialstyrkors operationer var den mycket hemliga Project Gamma, som formellt bokfördes som Detachment B57, men inte nämns under något av namnen i Gröna Baskarnas officiella arméhistoria. Till skillnad mot Daniel Boone använde man i Project Gamma, enligt en tidigare medlem, ”bara etniska kambodjaner i operationerna, vilka hade till syfte att samla in taktiska underrättelser djupt inne i Kambodja”.⁴⁷

Med början ett år innan kuppen (den 18 mars 1969), genomfördes över 3600 hemliga B-52-räder över kambodjanskt territorium. De gick under kodnamnet Menu; de olika målen benämndes Breakfast, Snack, Lunch, Dinner, Dessert och Supper.⁴⁸ Omkring 100 000 ton bomber släpptes; de civila förlusterna är okända. USA:s mål var att förstöra de vietnamesiska kommunistiska styrkorna i Kambodja, eller driva tillbaka dem till Vietnam. Men i september 1969 rapporterade Lon Nol att antalet kommunistiska trupper i områdena ökat, vilket han sade delvis var en följd av USA-Saigon-styrkornas ”upprepade aktioner”. Han lade olycksbådande till: ”Det finns inget som antyder att dessa utländska enheter snart kommer att lämna vårt territorium under denna period.”⁴⁹ Tillsammans med den fallerande ekonomin var detta en av de viktigaste faktorerna för att Lon Nol kunde störta Sihanouk. Båda faktorerna förstärktes av USA:s eskalering av kriget i Vietnam.

Under 1970 höll Kambodjas gräns mot Vietnam på att bryta sönder. Det var omöjligt att stå emot trycket från de två mäktiga styrkorna som hade utvidgat sina strider till det begränsade utrymmet i södra Vietnam sedan eskaleringen 1965. Trycket var ekonomiskt, demografiskt, politiskt och militärt. Kambodjas risskörd strömmade in i det förödda Vietnam, medan både khmerer och vietnameser flydde in i Kambodja, förföljda av USA:s militär- och flygstyrkor.

Richard Nixons invasion i Kambodja i maj 1970 (som igångsattes utan att informera Lon Nols nya regering) följde på flera upprepade invasioner från Saigon-styrkor och vietnamesiska kommunistiska styrkor. Detta skapade 130 000 nya khmer-flyktingar, enligt Pentagon.⁵⁰ 1971 uppgav 60 procent av de tillfrågade flyktingarna i Kambodjas städer USA:s bombningar som huvudorsak till deras flykt.⁵¹ USA:s bombningar av Kambodjas landsbygd fortsatte till 1973,

⁴⁶ W. Shawcross, *Sideshow: Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia*, London Deutsch, 1979, sid. 65, 24; S. Hersh, *The Price of Power: Henry Kissinger in the Nixon White House* New York: Summit Books, 1983, sid. 177-78.

⁴⁷ Hersh, sid. 178-79

⁴⁸ Shawcross, sid. 27.

⁴⁹ Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 286.

⁵⁰ Hersh, sid. 202.

⁵¹ G. C. Hildebrand och G. Porter, *Cambodia: Starvation and Revolution*, New York: Monthly Review Press, 1976, sid. 109, n. 83. Författarens citerade intervjuer med khmer-flyktingar 1971 av General Accounting Office, Congressional Record, 18 april 1973, sid. S7812.

då kongressen beslutade om ett uppehåll. Nästan hälften av de 540 000 ton bomberna fälldes under de sex sista månaderna.⁵²

Ur askan på Kambodjas landsbygd reste sig Pol Pots Kampuchéas Kommunistiska Parti (CPK). Man utnyttjade förödelsen efter bombningarna och massakrerna av civila i rekryteringspropagandan och som ursäkt för sin brutala, radikala politik och utrensningen av moderata kommunister och Sihanouk-anhängare.⁵³ Detta framgår klart ur den samtida USA-regeringens dokument och ur intervjuer i Kambodja med bönder som överlevt bombningarna.

Under de första åren av kriget i Kambodja var det Sihanouk-anhängare, moderata och pro-vietnamesiska kommunister som dominerade i partileda uppror. CPK-centrum medgav att man fortfarande behövde ”få ett bättre grepp och rensa i varje hörn”.⁵⁴ Innan man kunde besegra Lon Nol behövde man sätta sina revolutionära rivaler och allierade på plats.

1973 drog USA tillbaka sina trupper från Vietnam och övade sitt flygvapen på Kambodja. Sekreteraren för flygvapnet sade senare att Nixon ”ville sända hundra B-52-or till. Detta lät förfärande. Man kan inte ens räkna ut var man skulle kunna placera alla”.⁵⁵

De tidigare bombningarna hade varit nog så förödande. 1970 hade en kombinerad amerikansk flyg- och tankattack i Kompong Cham-provinsen tagit livet av tvåhundra människor. En bonde minns när en annan räd dödade sju personer i en närliggande by: ”en del sprang bort.... andra gick med i revolutionen”.⁵⁶ 1971 blev staden Angkor Borei i sydvästra Kambodja kraftigt bombarderad av B-52-or och Lon Nols USA-utrustade T-28-or. Den brändes och jämnades med marken. Hela familjer fångades i gropar som de grävt till skydd under sina hus. Över hundra människor dödades och tvåhundra hus förstördes, bara två eller tre stod kvar, säger de boende där. Samma år anklagade Sihanouks tidigare rådgivare, Charles Meyer, USA:s flygvapen för ”systematisk skövling” av ”fridfulla och vackra byar som försvinner en efter en under bomber och napalm”, och avslutade med en förutseende observation: ”Enligt direkta vittnesmål, tar bönder skydd i skogsläger och behåller humöret och sina leenden, men man måste lägga till att det är svårt att föreställa sig vidden av deras hat mot dem som förstör deras byar och egendom. Kanske vi borde erinra oss att kambodjanerna har det välförtjänta ryktet om att vara de mest ondskefulla och hämndgiriga i hela sydöstra Asien, och detta borde i vart fall president Nixon uppmärksamma.”⁵⁷

USA:s underrättelsetjänst upptäckte snart att många av de ”träningläger” som Lon Nol hade begärt flyganfall mot ”i verkligheten rätt och slätt var politiska indoktrineringsmöten i by-lokaler och pagoder”. Lon Nols underrättelsetjänst noterade att ”flygbombningarna mot bybefolkningen har orsakat civila förluster i stor skala” och att mängder av bönder som överlevt USA:s bombningar vänt sig till CPK för stöd.⁵⁸

⁵² En fullständigt dokumenterad version av denna sektion finns i Ben Kiernan, ”The American Bombardment of Kampuchea, 1969-1973”, *Vietnam Generation*, vol. 1, no. 1, Winter 1989, sid. 4-41.

⁵³ Kate Frieson skriver: ”Röda khmer-styrkorna växte eftersom CPK-ledarskapet kunde utnyttja händelser som var utanför dess kontroll för att rekrytera medlemmar till dess armé, sådana som de amerikanska bombningarna. Man appellerade till kambodjansk nationalism och, på den allra mest grundläggande nivån, till folks önskan att överleva.” Kate G. Frieson, *The Impact of Revolution on Cambodian Peasants, 1970-1975*, Ph.D. diss., Department of Politics, Monash University, Australia, 1991, sid. 188.

⁵⁴ Se Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 323, för ett fullständigt citat.

⁵⁵ Shawcross, *Sideshow*, sid. 218-9.

⁵⁶ Se Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 349-57, för ytterligare detaljer.

⁵⁷ Charles Meyer, *Derrière le sourire khmer*, Paris: Plon, 1971, sid. 405-6.

⁵⁸ ”Cambodia: Can the Vietnamese Communists Export Insurgency?”, *Research Study*, Bureau of Intelligence and Research, US Department of State, 25 sept. 1970, sid. 4, 6.

En ung khmer anslöt sig till kommunisterna ett par dagar efter att ett flyganfall tagit livet av femtio personer i hans by.⁵⁹ I närheten föll bomber på O Reang Au-marknaden för första gången 1972 och dödade tjugo personer. Vid ytterligare två anfall 1973 dödades tjugofem personer till, inklusive två buddistiska munkar.⁶⁰ När bomber träffade byn Boeng brann den ned till grunden och enligt bönder fångades många i sina hus och brändes till döds. Grannbyn Chalong kunde räkna över tjugo döda. En bybo berättade för mig: ”Många kloster förstördes av bomber. Folk i våra byar var rasande över amerikanerna; de förstod inte varför amerikanerna hade bombat dem. Sjuttio personer från Chalong anslöt sig kampen mot Lon Nol efter bombningarna.”⁶¹

B-52-orna fick en direkträff på byn Trapeang Krapeu. Tjugo personer dog. Anlong Tea bombades både med napalm och vanliga bomber. Tre dog och över sextio personer drevs till att ansluta sig till den khmer-kommunistiska armén ”av ilska över bombningarna”, minns närboende.⁶²

I mars 1973 spreds bombningarna västerut och täckte nu hela landet. Runt Phnom Penh dödades tretusen civila under tre veckor. UPS rapporterade vid det tillfället: ”flyende som svärmar in i huvudstaden från målområdena rapporterar att dussintals byar ... har förstörts och så många som hälften av deras innevånare har dödats eller lemlästats under bombräderna”.⁶³

Några dagar senare intensifierades USA:s bombningar och nådde 3600 ton per dag.⁶⁴ Som William Shawcross rapporterade i *Sideshow*, chockerade ”massakern” chefen för den politiska sektionen vid USA:s ambassad, William Harben. En natt, sade Harben, gick ”en stor grupp bönder” ut i en begravningsprocession och ”gick rakt in i” en bombräd. ”Hundratals slaktades.” Och Donald Dawson, en ung flygkapten, flög tjugofem uppdrag men vägrade att flyga igen när han hörde att en kambodjansk bröllopsfest hade utplånats av B-52-or.⁶⁵

En kambodjansk bybo klagade i april 1973: ”Bomberna kanske dödar några kommunister, men de dödar alla andra också.” Månaden efter rapporterade *New York Times* att ”extensiv” förstörelse hade sopat bort ”en hel rad byar” längs den viktigaste huvudvägen, inklusive sju byar i östra delen av landet, med många döda. Ingenting stod kvar på flera kilometer: ”Några enstaka personer vandrar övergivna och paralyserade av vad som hänt genom resterna, längs kraterkanterna och rotar i spillrorna.” Korrespondenten Sidney Schanberg noterade: ”De förskrämda bybor som bombningen gjort hemlösa har en hel del att säga.” En flykting bad artig: ”Jag skulle bli mycket glad om regeringen slutade sända flygplan för att bomba.” Och en buddistisk munk bönföll USA:s regering: ”Förstör inte allt i Kambodja.”⁶⁶

Under juli och augusti 1973 lades bombmattor ut över sydvästra Kambodja. Det var den mest intensiva B-52-kampanjen dittills. Den tog inte bara att livet av ännu fler i sydväst, utan tippade politiskt också över den känsliga fraktionella balansen i CPK till Pol Pots ”centrum”.⁶⁷

Den politiska effekten nådde upp i CPK:s högsta nivå i sydvästra zonen, dess regerande partikommitté. 1973-74 utrensades fyra av dess åtta ledare. Två av dessa moderata ledare mördades av Pol Pots allierade Mok och Vorn Vet. De andra två dödades efter 1975, när sydväst

⁵⁹ B. Baczynskyj, ”Bombing Turns Cambodian Villagers into Refugees”, *Asian Reports*, 21 februari 1972.

⁶⁰ Författarens intervju med Van och andra, O Reang Au, 6 oktober 1980.

⁶¹ Förf. intervjuer med fyra bybor i Ampil Tapork, 6 oktober 1980, och med Sang, O Reang Au, 6 oktober 1980.

⁶² Författarens intervjuer, Prek Chrey, 7 oktober 1980.

⁶³ United Press International dispatch, Boston, 1 april 1973. Kursiveringar tillagda.

⁶⁴ Dana Adams Schmidt, *Christian Science Monitor*, 5 april 1973.

⁶⁵ Shawcross, *Sideshow*, sid. 272, 291.

⁶⁶ *New York Times*, 11 april, 24 och 27 maj 1973, citerat i E. Herman och N. Chomsky, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, New York: Pantheon, 1988, sid. 277-78.

⁶⁷ Kiernan, *How Pol Pot*, kap. 8, sp. sid. 314 ff., 331 ff., 340-47.

blev Pol Pot-regimens starkaste fäste och Mok fortsatt med utrensningar i landets övriga zoner.

Under bombningarna 1973 uppstod en liknande process på lokal nivå. I en by i sydväst dog åttio personer när B-52-or bombade byn och dess pagod.⁶⁸ Grannbyn Wat Angrun blev uträdd; en enda familj överlevde. Bönder hävdade att 120 hus förstördes i flygräden. Denna del av sydväst var ett av CPK-centrums starka fästen. 1973 utnämndes Moks svärson, den lokale CPK-sekreteraren, till chef för en ny division i sydvästra zonen, och hans hustru blev distriktschef.⁶⁹

CPK kunde nu rekrytera många bönder genom att visa på vilken förödelse som flygräderna åstadkommit. CIA:s operativa ledning rapporterade den 2 maj 1973, efter undersökningar i sydvästra zonen, att CPK hade startat en ny rekryteringskampanj:

De använder den förödelse som B-52-anfallen orsakar som huvudtema i propagandan. Kadreerna förklarar för folk att Lon Nols regering har begärt flyganfallen och är ansvarig för förödelserna och "oskyldiga bybors lidande"... Det enda sättet att få stopp för "den massiva förstörelsen av landet" är att... besegra Lon Nol och stoppa bombningarna.

Denna metod har resulterat i framgångsrik rekrytering av ett antal unga män... Boende där... säger att propagandakampanjen har varit effektiv bland flyktingar och i områden... som har utsatts för B-52-attacker.⁷⁰

Mam Lon, en CPK-kader i sydväst, säger att när T-28-or och B-52-or bombade hans by dödades eller skadades mer än hundra personer. "Folk var mycket arga på imperialisterna", lade han till. Strax efteråt hårdnade CPK:s politiska linje och ett antal kadrer, inklusive Lon själv, avskedades.⁷¹ I början av 1973 inledde CPK en ny utrensning av Sihanouk-anhängare, provietnamesiska kommunister och andra olikriktade. Mok tillfångatog hundratals över hela sydvästra zonen. De tvingades att utföra hårt kroppsarbete innan de avrättades.⁷²

I den norra zonen, där Pol Pot var baserad, bombade B-52-or byn Stung Kambot en morgon i februari 1973. Fem bybor dödades och trettio andra skadades. Senare, i mars, bombade B-52-or och F-111-or en oxdragen karavan i samma distrikt och dödade tio bönder. En boende säger att "ofta blev folk uppretade av bombningarna och anslöt sig till revolutionen". En bondpojke minns att B-52-or bombade hans by tre till sex gånger per dag under tre månader. Över tusen personer dödades, nästan en tredjedel av innevånarna. Efteråt "fanns det få personer kvar... och det var tyst".⁷³

Chhit Do var en CPK-ledare i närheten av Angkor Wat i norra Kambodja. 1979 flydde han ur landet. Journalisten Bruce Palling frågade honom om Röda khmererna hade utnyttjat bombningarna för anti-USA-propaganda:

Chhit Do: O ja, det gjorde de. Varje gång efter bombningarna tog de folket till kratrarna för att se hur stora och djupa de var, för att se hur jorden hade spräts upp och bränts... De vanliga människorna... sket bokstavligen i byxorna när de stora bomberna och krevaderna kom... Deras sinnen frös och de kunde vandra runt stumma i tre eller fyra dagar. Skrämde och halv-

⁶⁸ Författarens intervju med bybor i Kus, 16 juli 1980.

⁶⁹ Intervjuer i Kus, och författarens intervju med Ieng Thon, Tram Kak, 16 juli 1980.

⁷⁰ "Efforts of Khmer Insurgents to Exploit for Propaganda Purposes Damage Done by Airstrikes in Kandal Province", *Intelligence Information Cable*, 2 maj 1973, deklassificerad av CIA den 19 februari 1987 (kursiveringar tillagda). För ett exempel på politiskt inspirerade utslutningar ur dokument som deklassifierat av CIA under 1987, se "The CIA's El Salvador", *New York Times*, 17 december 1993, sid. 39.

⁷¹ Se Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 354-55, för referenser.

⁷² Författarens intervju med Nou Mouk, Oudong, 26 augusti 1981.

⁷³ Författarens intervju med Thoun Cheng, Ubon, 13-14 mars 1979. För hela Chengs redogörelse, se Kiernan och Boua, *Peasants and Politics in Kampuchea: 1942-1981*, London: Zed, 1982, sid. 330-34.

tokiga var folk beredda att tro vad de fick höra... Det var det som gjorde det så lätt för Röda khmererna att vinna över folk... Det var på grund av deras missnöje med bombningarna som de fortsatte att samarbeta med Röda khmererna, gick med och sände sina barn att följa dem...

Palling: Så de amerikanska bombningarna var en slags hjälp till Röda khmererna?

Chhit Do: Ja, det är riktigt..., ibland föll bomber så att de skadade små barn, och deras fäder blev alla Röda khmerer-anhängare...

Den 3 augusti 1973 bombade USA-flyg bergsbyn Plei Loh i nordvästra Kambodja, hemorten för *montagnard*-stammen, känd som Khmer Loeu eller höglandskhmerer. En amerikansk agent rapporterade att ”byn var fullständigt förstörd och 28 civila och fem Viet Cong-gerillamän hade dödats”.⁷⁴ Nästa dag attackerade B-52-or den närliggande byn Plei Lom och ”dödade tjugo personer, inklusive barn”.⁷⁵ Den 10 augusti bombades Plei Lom igen och trettio montagnarder dödades.⁷⁶ Samma dag anföll B-52-or grannbyn Plei Blah och dödade femtio. USA:s armé rapporterade om denna händelse och noterade att ”kommunisterna har för avsikt att utnyttja denna incident i propagandasyfte”.⁷⁷

En annan rapport till USA:s armé i juli 1973 hävdar att ”civilbefolkningen fruktar USA:s flygattacker mycket mer än kommunisternas raketanfall eller brända jorden-taktik”.⁷⁸ USA:s bombkampanjer i Kambodja från 1969 till 1973 resulterade i uppåt 150 000 civila döda.

När den tidigare statssekreteraren i USA, Henry Kissinger, 1991 anklagades för att inte ha varit ”särskilt uppriktig” om bombningarna 1969-70, svarade han: ”Mitt raska genmäle är att journalister fortsätter att säga ’bombningar av Kambodja’. Vi bombade fyra vietnamesiska divisioner som dödade 500 amerikaner i veckan.”⁷⁹ I ett längre svar sade Kissinger sarkastiskt: ”Vi destabiliserade Kambodja på samma sätt som Storbritannien destabiliserade Polen 1939”.⁸⁰ I hans memoarer påstås: ”Det var Hanoi – besjälade av en omätlig strävan att dominera Indokina – ... som organiserade Röda khmererna långt innan *några* amerikanska bomber föll på kambodjansk mark.”⁸¹

Kissingers syn på saken var *vid den aktuella tiden* mer klarsynt. I ett meddelande till Phnom Penhs USA-ambassad 1974 hade han påpekat att i områden som sydvästra Kambodja var vietnameserna faktiskt i konflikt med khmer-kommunister, vilka ”inte har fått mycket träning utomlands och förmodligen känner sig underlägsna de konkurrerande och hårdtränade männen från Nordvietnam”. ”Khmer-kommunisterna, sådana som Saloth Sar”, sade han förutseende, ”lider förmodligen av främlingsskräck... när det handlar om vietnameser”.

1974 var Kissinger osäker på om det kambodjanska upproret var ”regionalt” och ”fraktionellt” med endast ”en fernissa av central kontroll” eller om ”den verkliga makten” låg i Pol

⁷⁴ U.S. Army Bomb Damage Assessment, 20 augusti 1973. Deklassificerat 1987.

⁷⁵ U.S. Department of Defense, *Intelligence Information Report*, No. 2 724 2014 73, 16 augusti 1973.

⁷⁶ U.S. Department of Defense, *Intelligence Information Report*, No. 2 724 2083 73, 23 augusti 1973.

⁷⁷ U.S. Department of Defense, *Intelligence Information Report*, No. 2 724 2116 73, 27 augusti 1973.

⁷⁸ ”Effectiveness of US Bombing in Cambodia.” U.S. Army-dokument daterat 21 augusti 1973, sid. 2. Deklassificerat 7 april 1987.

⁷⁹ Kissinger svarade på denna fråga från UPI:s Helen Thomas: ”Jag tycker att Dr. Kissinger borde komma ihåg att när vi bombade Kambodja under fjorton månader var hans Vita Hus inte speciellt uppriktigt i ämnet.” Cable News Network, Bill Moyers Program, 19 januari 1991. Förutom Kissingers implicita förnekande av ”bombningar i Kambodja”, påstår han felaktigt att fyra vietnamesiska divisioner som var baserade i Kambodja dödade uppåt 30000 amerikaner under 1969-70: ”Och vi informerade viktiga ledare i Kongressen om denna händelse. Och vi väntade på att någon skulle protestera, så att vi skulle kunna begära undersökningar från FN.”

⁸⁰ Bruce Page, ”The Pornography of Power”, i Anthony Barnett och John Pilger, *Aftermath: The Struggle of Cambodia and Vietnam, New Statesman* (London), 1982, sid. 51.

⁸¹ Citerat i Page, sid. 45. Sv. upplagan av H. Kissinger, *Memoarer – De första åren i Vita huset*, Stockholm 1979, sid. 607.

Pots centrum.⁸² Tragedin är att det förra hade varit i stort sett sant 1972, det senare under 1974, och Kissinger och Nixon var högst ansvariga för förändringen. Försöken från deras sida att skriva om historien är inte överraskande.⁷

Kadrer i kommunistpartiet sade till unga bomboffer bland bönderna att ”de dödsbringande fåglarna” hade kommit ”från Phnom Penh” (inte Guam), och att Phnom Penh måste få betala för dess anfall mot Kambodjas landsbygd.⁸³ Den dag då bombningarna upphörde fann man propagandaflygblad från CPK i bombkratrarna som angrep ”Phnom Penh-krigarna” och högtidligt lovade att de snart skulle besestras.⁸⁴ Den folkliga vreden över USA:s bombningar, skickligt manipulerad av CPK, var lika ödesdiger för de två miljoner innevånarna i Phnom Penh som för moderata Röda khmerer och för Lon Nols regim.

När CPK-trupper i april 1975 intog landets andra största stad Battambang, fortsatte de genast mot flygplatsen. Där fann de två T-28-or. Med sina bara händer rev de sönder flygplanet, enligt ett vittne. ”De skulle ha ätit upp dem om de kunnat”, lade han till.⁸⁵ Flyktingar rapporterade om ”lynchningar av hatade bombplanspiloter”.⁸⁶ När de med våld evakuerade Battambang och Phnom Penh, sade CPK-styrkorna till stadsbefolkningen att utrymningen var nödvändig eftersom ”amerikanska B-52-or” snart skulle bomba staden. Den andra fasen i den kambodjanska tragedin hade inletts.

Nyckelfrågorna

Tolkningarna av Pol Pot-regimen varierar. Demokratiska Kampuchea utnämnde sig själv till ”Kommuniststaten Nr 1”. I tidigt 1970-tal hade CPK rankat Albanien som etta, följt av Kina och sedan dem själva, medan Vietnam beskrevs som ”Kamrat Nr 7”.⁸⁷ 1976 proklamerade DK att man var ”fyra till tio år före” de andra kommunistiska asiatiska staterna, och hade ”hoppat” från feodalism ”till ett socialistiskt samhälle i ett språng”.⁸⁸ Det är intressant att historikern David Chandler, från ett konventionellt antikommunistiskt perspektiv, hävdar att CPK var ”den renaste och mest grundtrogna marxist-leninistiska rörelsen” och att ”det som hände i Kambodja, även om mer intensivt, var det normala tillvägagångssättet” i Kina och Sovjetunionen, ett exempel på ”socialistisk praktik”.⁸⁹ Som kontrast karakteriserar en annan historiker, Michael Vickery, DK som en antimarxistisk ”bonderevolution”, medan Hanois publicister och deras kambodjanska protegéer såg den som en maoistisk avvikelse från ortodox marxism.⁹⁰

De viktigaste aspekterna i Pol Pot-regimens historia gäller rasfrågan och kampen för central kontroll. I denna bok ska jag först visa att Röda khmerernas inställning till ras var viktigare än till klass. Ledarna i CPK:s centrum gav – utifrån sin bakgrund i eliten och utan erfarenhet av

⁸² ”Emergence of Khmer Insurgent Leader Khieu Samphan on the International Scene”, meddelande från statssekreteraren till USA:s ambassad, Phnom Penh, april 1974.

⁸³ Staffan Hildebrand, personlig kommunikation.

⁸⁴ U.S. Army, *Intelligence Information Report*, ”Bomb Damage Assessment, Cambodia”, No. 2 725 1716 73, 22 augusti 1973, sid. 2.

⁸⁵ David Chandler, Ben Kiernan, och Muy Hong Lim, *The Early Phases of Liberation in Northwestern Cambodia: Conversations with Peang Sophi*, Monash University Centre for Southeast Asian Studies, Working Paper no. 10, 1976, sid. 3.

⁸⁶ W J. Sampson, brev till *The Economist*, 26 mars 1977.

⁸⁷ Författarens intervju med Kong Aun, minister för flyktingärenden i Khmer-republiken, Phnom Penh, februari 1975. Aun citerade Lon Nol-regimens underrättelsetjänst.

⁸⁸ Chanthou Boua, David Chandler, och Ben Kiernan, red., *Pot Pot Plans the Future: Confidential Leadership Documents from Democratic Kampuchea, 1976-1977*, New Haven: Yale University Southeast Asia Council, 1988, sid. 45-46.

⁸⁹ Chandler, *Brother Number One*, sid. 3, 4, 49.

⁹⁰ Vickery, *Cambodia 1975-1982*; Vladimir Simonov, *Kampuchea: Crimes of Maoists and Their Rout*, Moscow: Novosti, 1979.

bondeliv – sig själva och varandra företrädde framför alternativa ledare med gräsrotsbakgrund, oavsett de var khmer eller av etniskt minoritetsursprung. (Jag använder ”ras” och ”ethnicitet” omväxlande, eftersom den aktuella forskningen är enig om att rasgränser inte har någon biologisk grund.) Med tiden blev medlemskap i CPK:s toppskikt alltmer begränsat till den franskutbildade Pol Pot-gruppen. Ras överskuggade också organisatoriska imperativ. Icke-khmer-kambodjaner med omfattande revolutionär erfarenhet och hög utbildning avlägsnades från ledningen och mördades vanligtvis.

I den andra ytterligheten – nederst på den sociala stegen – valde man ut icke-khmerer, som utgjorde en betydande del av det förment favoriserade bondesegmentet, att förföljas p g a deras ras. Detta var varken en kommunistisk proletär revolution, som privilegierade arbetarklassen, eller en bonderevolution som favoriserade alla bönder. Favörer i DK, sådana de nu var, var reserverade för erkända khmerer.

Att tillhöra den enda erkända rasen var ett villkor, men inte ett tillräckligt sådant, för officiellt godkännande. Liksom Lon Nol-regimen, upptäckte Vita Scarfs det till ett högt pris. Det andra temat i denna bok är därför CPK-centrums oupphörliga, och alltmer framgångsrika, kamp för styrning uppifrån. Den politiska mångfalden och den etniska heterogeniteten i Kambodjas moderna historia, lika synlig i dess kommunistiska rörelse, var en utmaning för CPK-ledningen vars mål var att ”ta ett fast grepp [och] rensa i varje hörn”. Fiender fanns således, definitionsmässigt, överallt. I kapitel 2 och 3 ska vi se hur centrum tacklade detta problem under bygget av Demokratiska Kampuchea, både i städerna och på landsbygden.

Dessa tidiga framgångar var visserligen militärt rungande segrar, men framkallade bara ytterligare strider. Det stora antalet utpekade offer ökade sannolikheten för att några, tidigare sympatiserande eller neutrala, men nu drivna av hat, skulle kunna fly för att på något sätt, någon dag, ta upp striden. Kampen för total central kontroll var därför självförgörande. Ju mer absolut den sökta kontrollen blev, och ju mer framgångsrikt sökandet var, desto större skada åsamkades folks liv, desto större antal människor drabbades och desto större antal drevs till motstånd. I slutändan uppstod fiender som skapats av regimen själv – utländska och inhemska, beväpnade och obeväpnade, politiskt verksamma och tjurskalliga överlevare – människor som alierats genom regimen försök att utrota inbillade fiender och som fick till stånd dess fall.

Så kampen för central kontroll utgör ramen för denna bok och dominerar både inledningen och slutet för Röda khmerernas politiska revolution. Den bidrar också till att förklara Demokratiska Kampucheas bredare sociala historia.

Den makt som samlades i det kampuchianska kommunistpartiets centrum saknar motstycke i historien. Ändå misslyckades dess revolution. Mycket av fasorna under DK var ett resultat av man hade rent reaktionära målsättningar: deras försök att vrida klockan tillbaka. I sitt försök att förstöra existerande sociala grupper (t ex de av utländsk härkomst, med utbildning eller anställning) konfronterades regimen med historiens mänskliga och materiella krafter. I termer av befolkning såväl som territorium skulle historien göras ogjord. Här visade sig maoismen vara ett användbart ideologiskt verktyg, eftersom den hävdar att den mänskliga viljan kan segra över materiella villkor och därigenom vända historiska trender. Ortodox marxism, med dess tro på historiens oundvikliga framåtrörelse, var dubbelt opassande för DK:s mål. CPK-centrum såg kambodjansk historia fram till 1975 varken som ett framåtskridande eller som oundviklig. Det kambodjanska folket och deras grannar fick betala priset för försöket att vrida den tillbaka.

2. Städerna töms: Strävan efter total makt

”Kära bröder, systrar, arbetare, ungdomar, studenter, lärare oh funktionärer”, utropade den underjordiska CPK-radion den 16 april 1975. ”Nu är tiden inne! Här är vår Kambodjanska Folkets Nationella Befrielsearmé, bröder!... Res er!... Det är dags för er att befria Phnom Penh.”¹ Men för de flesta kambodjaner var det dags för khmerernas traditionella nyårsfestival. Seng Horl, som då var student vid Phnom Penhs juridiska fakultet, minns: ”Den 15 och 16 april roade man sig med lekar och spel överallt i hela Phnom Penh.”² En annan khmer minns att under kvällen den 16 april, ”kring klockan sju, exploderade hela staden av skottsälvor. Det var som popcorn i en het panna. Folk firade det nya året och sköt med de vapen de hade till hands.”³ Men det fanns inte mycket att fira.

Under februari och mars 1975 hade staden Neak Leung, vid Mekongfloden sydöst om Phnom Penh, omringats av Östra zonen 126:e regemente. Dess kommandant Heng Samrin säger att hans regemente angrep Neak Leung ”från öster och väster, och från vattnet”.⁴ Den 1 april föll staden. Mekong hade varit Phnom Penhs livlina. Lon Nol reste iväg till USA samma dag.

Kapitulationen

Heng Samrin fick order om att sända sina trupper ”för att slå sig in i Phnom Penh”. De ledde ett av tre anfall från öster. Det 126:e regementet, tillsammans med 173:e och 160:e, spred ut sig sydöst om Phnom Penh. Tillsammans utgjorde de Östra zonen 1:a division⁵. Kommandören var en revolutionär veteran, 173:e regementets Chan Chakrey. Samrin var hans ställföreträdare. Zonen 2:a division, som leddes av Samrins yngre broder Heng Thal, stred på Mekongflodens östra bank, mittemot huvudstaden. Den 3:e divisionen, med marina farkoster, avancerade längs västra flodbanken under kommando av en före detta lärare med namnet Chhien. Östra zonen 1:a divisioner skulle snart utmärka sig gentemot andra CPK-enheter. Deras mer moderata uppträdande gav dem ett rykte som ”sihanoukister”.

CPK-upproret hade organiserat åtminstone tolv divisioner. Ett hundratal bataljoner gick mot Phnom Penh, inklusive Specialzonens 11:e och 12:e divisioner, vilka leddes av centrum Vorn Vet och Son Sen.⁶ Den 12:e, som hade en kvinnobataljon, under kommandören Nath, hade fyrat av en raketattack mot Phnom Penh 1974 och dödat många civila.⁷ Specialzonens styrkor angrep nu stadens södra förorter. Andra styrkor som deltog i offensiven var Sydvästra zonen 3:e division, med kommandören Muth, svärson till CPK-sekreteraren Monk, och Sydvästras 1:a division, med kommandören Paet Soeung, som närmade sig flygplatsen Pochentong från sydväst, längs huvudväg 4. Norra zonen styrkor gick nedströms Sapfloden längs huvudväg 5.⁸ De färdades snabbt för att komma i position, många enheter gick över hundra

¹ Den Kambodjanska Nationella Enhetsfrontens Röst (underjordisk), 16 april 1975, i U.S. Central Intelligence Agency, Foreign Broadcast Information Service [hädanefter FBIS], Asia Pacific, 16 april 1975, sid. H6.

² Författarens intervju med Seng Horl, Creteil, 3 december 1979.

³ Someth May, *Cambodian Witness: The Autobiography of Someth May*, London: Faber and Faber, 1986, sid. 102.

⁴ Författarens intervju med Heng Samrin, Phnom Penh, 2 december 1991.

⁵ Här använder jag beteckningen *division* som antogs i den militära omorganiseringen efter segern 1975. Under kriget 1970-75 kallades 1:a Östra divisionen ”Region 25:s front-kommitté”. Intervju med Heng Samrin 1991.

⁶ Timothy Carney, ”The Unexpected Victory”, i Karl Jackson, red., *Cambodia 1975-1978: Rendezvous with Death*, Princeton: Princeton University Press, 1989, sid. 26; Heng Samrin, intervju 1991.

⁷ Chap Lonh, intervju med Stephen Heder, 11-12 mars 1980. Under DK-perioden var Lonh medlem i CPK:s ständiga kommitté i staden Kompong Som.

⁸ Intervju med Chap Lonh 1980. Därför deltog alla större zoner, förutom Nordväst och Nordöst, i erövringen av Phnom Penh. Flera redogörelser har emellertid också utelämnat en av de andra zonerna. En representant för Norra zonen utslöt helt Östra zonen i en tidig rapport till en västerlänning i Phnom Penh. (Henri Becker, ”Les Evénements de Phnom Penh”, skrivmaskinskrift, daterad ”Singapore, 15 maj 1975”, sid. 4. Henris änka M.

kilometer till fots inför den slutliga attacken den 14 april. De avancerade då så snabbt att deras ledning förlorade kontakten med dem under tjugofyra timmar.⁹

Den 4 april 1975 kallades Chakrey till ett möte i Östra zonen för att få instruktioner från centrum. Heng Samrin säger: ”Vid mötet annonserades planen för att attackera och befria Phnom Penh, och temporärt evakuera folk ur staden.” Chakrey förde vidare ordern till sina officerare. Han berättade också i hemlighet för Samrin att en prominent revolutionär intellektuell, Hou Yuon, vid ett tidigare centrum-möte hade talat mot den föreslagna evakueringen. Yuon, som var minister i Sihanouks regering 1962-63, var nu minister för inrikesärenden, kommunala reformer och CPK-frontens samarbete med den Sihanouk-vänliga kungliga regeringen. Han var också med i CPK:s centralkommitté. Samrin var intresserad av att höra Yuons ståndpunkt, delvis för att Yuon nyligen hade gratulerat Samrins trupper till erövringen av Neak Leung. Men evakueringen av huvudstaden var en annan fråga. ”Hou Yuon kämpade mot detta. Han reste sig och sade att det inte var rätt tillfälle för att evakuera folk från städerna. Vid samma tillfälle anklagade Pol Pot Hou Yuon för att inte vilja implementera centrumets plan.” Detta var andra gången som Yuon hade motsatt sig förslaget om evakuering.¹⁰ Märkt av anklagelsen som oppositionell ”försvann Hou Yuon för alltid”, säger Samrin.¹¹

Pol Pot refererade till denna centrum-konferens när han två år senare sade att ”evakueringen av stadsbefolkningen” beslöts i februari 1975.¹² Men även medlemmar i det revolutionära ledarskapet var ovetande. Informationsministern Hu Nim minns att ”Organisationen” (*Angkar*), som han definierade som ”Broder nr. 1 och Broder nr. 2”, de hemliga kodnamnen för Pol Pot och CPK:s generalsekreterare Nuon Chea, hade informerat honom om ”planen för att evakuera folket” den 19 april.¹³ Detta var två dagar efter att evakueringen startat. Organisationen, en liten krets, höll på sina hemligheter.

Så det tog tid för evakueringsordern att nå ut, och den nådde olika zon-enheter i olika versioner. Soldaterna i en artillerienhet som angrep staden från Norra zonen, där Pol Pots centrum hade sitt högkvarter, ”visste hela tiden att Phnom Penh skulle evakueras”.¹⁴ En äldre kader i Sydvästra zonen minns 1980 att evakueringen av Phnom Penh ”hade varit planerad sedan länge”. Till soldaterna hade man emellertid först meddelat det ”cirka tio dagar innan befrielsen”. Han bekräftar delvis Heng Samrins redogörelse: ”Detta kom efter Neak Leungs fall. Man hade inte fastställt någon tidsrymd för folket att komma ur staden, utan varje enhet

Becker har haft vänligheten att låta författaren kopiera hans original, publicerat i Schweiz 1975.) Den första redogörelsen från DK hade bara nämnt att ”Norra och Östra” zonerna deltog (Carney, ”The Unexpected Victory”, sid. 13), och Lonh minns: ”Under offensiven 1975 nådde Östra först sitt mål, nämligen Neak Leung.... De viktigaste stridsområdena för erövringen av Phnom Penh ansågs vara Mekong och Pochentong.... Sydvästs 1:a division hade ansvar för Pochentong.... Ta Muths division 3 besegrades” (sid. 58).

⁹ Becker, *Les Événements*, sid. 8.

¹⁰ Författarens intervju med Nou Mouk, Oudong, 26 augusti 1981. Mouk säger att han 1974 av kompani-kommandanten Mat fick reda på att Hou Yuon hade motsatt sig den föreslagna evakueringen av huvudstaden. (Senare arresterades Mat själv och hamnade i samma fängelse som de khmerer som hade återvänt från Hanoi. Han dog senare.) Vid ett tidigare tillfälle, under ett besök i Nordvästra zonens distrikt Maung och Leach 1973, hade Hou Yuon ”motsatt sig förstörelsen av folks hus”, enligt mannen som var kommandör för zonens armé i tidigt 1970-tal. Författarens intervju med Heng Teav, Phnom Penh, 14 januari 1986.

¹¹ Heng Samrin intervju, 1991.

¹² Citerat i Kenneth M. Quinn, ”The Pattern and Scope of Violence”, i Karl Jackson, red., *Cambodia 1975-1978*, sid. 181. Pol Pot refererade förmodligen till NUFK ”Andra Nationella Kongressen”, som hölls 24 och 25 februari 1975. (Phnom Penh Radio, 29 april 1975, i FBIS, Asia Pacific, 30 april 1975, sid. H1.)

¹³ Hu Nim, ”Planning the Past: The Forced Confessions of Hu Nim”, i Chanthou Boua, David P. Chandler och Ben Kiernan, red., *Pol Pot Plans the Future: Confidential Leadership Documents from Democratic Kampuchea, 1976-1977*, New Haven: Yale University Southeast Asia Council Monograph No. 33, 1988, sid. 276.

¹⁴ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982*, Boston: South End, 1984, sid. 70.

och [zon] fick ta sitt eget beslut. Folk antogs gå varthelst de kunde.”¹⁵ Vissa enheter från Sydvästra zonen fick reda på ordern först den 15 april och varnades också för att talet om en ”temporär” evakuering kunde vara osant.¹⁶ En del av styrkorna från Östra zonen informerades under den första veckan i april, men leddes att tro att evakueringen skulle vara temporär. Heng Samrin säger att han först en månad senare förstod att stadsbefolkningen skulle förbjudas återvända till sina hem.¹⁷ Dessutom, även om Samrin var medveten om Yuons opposition, kände kadreerna i sydväst inte till ”någon opposition mot denna plan inom partiet eller armén”.¹⁸ Ockupationen och evakueringen av staden blev därför kaotisk. De olika Röda khmer-styrkorna sade ofta olika saker och missledde innevanarna. De var till och med inblandade i skärmytslingar.

Seng Horl minns att det under natten den 16 april kom en kraftig spärreld av raketer, artilleri och M-79-granater från söder. Klockan 6 på eftermiddagen spreds ryktet att Röda khmerernas styrkor hade intagit Takhmau i huvudstadens sydvästra utkanter. Tusentals människor, inklusive besegrade Lon Nol-soldater, flydde undan deras avancemang.¹⁹

Klocka 7:30 nästa morgon beordrade Lon Nol-styrkornas kommando alla sina styrkor att kapitulera klockan 9:00. Klockan 8:30 inkallade general Sak Sutsakhan, som hade ersatt Lon Nol som president för Khmerrepubliken, informationsministern och gav honom instruktioner för kapitulationen. De skulle meddelas via radio klockan nio. Den utländske teknikern Henri Becker, som var den ende som var kvar i ministeriet, berättade att alla kambodjanska anställda hade lämnat klockan 7:45. Becker hissade en vit flagga över ministeriet och skickade iväg husets vaktposter.²⁰

Veasna, en f.d. skollärare, är en liten krullhårig man som har lätt till leende och skarpa ögon.²¹ Då trettio år gammal arbetade Veasna som tjänsteman vid Phnom Penhs olympiska stadium med att organisera sportevenemang för stadens ungdomar. Han bodde i ett rum högst upp i Hotel Hawaii, fullproppat med trettio flyktingar från västra Phnom Penh. Klockan 9 på förmiddagen såg han de första Röda khmer-styrkorna anlända till stadens centrum. Alla var unga, sade han; några åkte motorcyklar och flera körde lastbilar. De satte omedelbart igång med att samla in medicin från butikerna och föra bort den.

Samtidigt, i en förort i söder, märkte Horl att vita flaggor kom upp överallt. En timme senare anlände lastbilar med soldater (ganska säkert styrkor från Sydvästra eller Specialzonen) till Tual Tampuong-marknaden. Medan folk samlades längs gatorna för att se på, placerade trupperna snabbt ut sig för att blockera alla gator och förhindra tillfarten till den västra delen av staden. De som försökte passera sköts. Genast satte man igång med att evakuera folk söderut. Horl såg unga Röda khmer-soldater döda tre personer som vägrade lämna staden.²²

¹⁵ Chap Lonh, Heder intervju 1980.

¹⁶ Vickery, *Cambodia 1975-1982*, sid. 70.

¹⁷ Chea Sim, då sekreterare i CPK:s Ponhea Kick distrikt i Östra zonen, tillägger: ”Efter den 17 april var centrums order att evakuera folket temporärt. Efter befrielsen sade de, inför rädslan för att amerikanska plan skulle komma och bomba och utsätt befolkningen i staden för fara, att det var för en kortare period. Sedan skulle folk få återvända. Detta meddelades via radio.” Författarens intervju, Phnom Penh, 3 december 1991. Stephen Heders intervju med en tidigare kurir i Specialzonen bekräftar ordern om ”temporär” evakuering (Sakeo, 7 mars 1980).

¹⁸ ”Det fanns åtminstone ingen öppen opposition. Jag vet inte vad folk kände i sina hjärtan.” Chap Lonh i intervju med Stephen Heder, 11-12 mars 1980.

¹⁹ Seng Horl, intervju 1979.

²⁰ Becker, *Les Evénements*, sid. 1.

²¹ Författarens intervju med Veasna, Caen, 7 oktober 1979.

²² Seng Horl, intervju 1979.

Under tiden hade 126:e regementet och andra styrkor från Östra zonen också anlät från sydöst. I samma ögonblick som kapitulationen meddelades nådde Heng Samrin fram till självständighetsmonumentet i södra centrala Phnom Penh.²³ Invånarna noterade genast skillnaden mellan trupperna från öst och de som kom in i staden från andra håll; de från öster bar kaki eller gröna militärkläder, resten bar böndernas svarta dräkt.²⁴

Allra först koncentrerade sig segrarna på att avvärja sina fiender. Vid marknadsplatsen O Russei sköt de i luften över grupper av plundrare. De instruerade kapitulerande Lon Nol-soldater att lämna ifrån sig vapnen och ta av sig uniformerna. De stoppade plundringen och sade till folket att avlägsna sig. Nära den centrala marknaden hade segrande trupper tagit över Lon Nol-styrkornas militärfordon. Med Lon Nol-folk vid sidan körde de runt i cirklar och kraschade in i byggnader. Vid marknaden intill Olympiska stadion tvingade en kvinnlig Röda khmer-soldat besegrade soldater att lägga ned vapnen och dra av sig uniformerna. Framför högskolan Santhor Mok stoppade sex tonåriga Röda khmerer en jeep med en Lon Nol-general och tvingade honom att omedelbart klä av sig.²⁵

I sina detaljerade memoarer berättar Pin Yathay om en första ”våg” av Röda khmerer som han såg stoppa en av Lon Nols militära lastbilar. Föraren sprang iväg. ”Istället för att utan varning skjuta ner honom, sprang Röda khmererna efter och fångade in honom. Vi trodde att han skulle avrättas på momangen, men Röda khmererna beordrade lugnt honom att ta av sig den militära uniformen, lämna lastbilen och gå hem. Den scenen lugnade mig.” Snart anlände emellertid en andra våg med Röda khmerer ”från sydväst”, och började beordra evakuering av staden.²⁶

Nu blev allt mer kaotiskt. Inte långt efter klockan 9 på förmiddagen anlände en självutnämnd armégeneral med namnet Hem Keth Dara, broder till en av Lon Nols tjänstemän, till informationsministeriet med omkring fyrtio soldater. Han hävdade att han hade befriat Phnom Penh med sina egna trupper och sade att han förberedde bildandet av en ”koalitionsregering”. Henry Becker, som var vittne till detta, upptäckte senare att Keth Dara var i maskopi med Lon Nols broder Lon Non. Klockan 11:30 dök de första Röda khmer-soldaterna upp på scenen. De utmanade honom. ”Keth Dara, som var mycket självsäker, läxade upp dem och beordrade dem att försvinna, vilket de gjorde ganska motvilligt.” Klockan 12:30 hade han fått tag på två radiotekniker; de sände ut hans förinspelade appell till Röda khmererna: ”Vi, era yngre bröder, inbjuder alla våra äldre bröder till ett möte för att diskutera en uppgörelse.”²⁷

Samtidigt lade Veasna märke till en folkmassa som närmade sig från väster, längs Kampuchea Krom-gatan, mot den centrala marknaden. Det var en demonstration med studenter och en del lärare och tjänstemän som hade samlats för att hylla Röda khmerernas seger. Veasna såg en banderoll med texten ”Fred är här nu”. Han gick genast med i marschen. Snart hörde han att demonstrationen hade sponsrats av Hem Keth Dara ”för att hjälpa Röda khmererna” och kanske vinna deras sympati. Massan paraderade genom den centrala marknaden i riktning mot Nationalbanken, tog vägen förbi den gamla buddistiska pagoden på stadens enda kulle, känd

²³ Heng Samrin, intervju 1991.

²⁴ Författarens intervju med Yun i Creteil, Frankrike, den 12 november 1979. Yun sade: ”Jag såg två grupper med Röda khmerer; de som kom från väster bar svart, de från öster slitna gröna. De i svart var mest ungdomar.” Se också Pin Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, Paris: Laffont, 1980, sid. 33-44; och författarens intervju med Chhin Phoeun, Kong Pisei, 17 september 1980.

²⁵ Författarens intervjuer med Tan Peng Sen, Alençon, 3 oktober 1979, och Khieu Sisavoun, Paris, 30 november 1979.

²⁶ Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, sid. 32-33.

²⁷ Becker, *Les Événements*, sid. 1-2, 19; Phnom Penh Radio, 17 april 1975, i FBIS, *Asia Pacific*, 17 april 1975, sid. H4.

som Wat Phnom, tog sedan av mot väster igen, och stannade framför informationsministeriet tidigt på eftermiddagen.²⁸

Ledarna för de båda kambodjanska buddistiska munkordnarna var också där. En mikrofon fanns redo för att sända ut förhandlingarna över radio. Många av Phnom Penhs invånare, som fortfarande var instängda i sina hem, lyssnade förväntansfullt. Medan Veasna såg på från folkmassan, meddelade munkledarna att de ”förberedde landet” för en återgång till ”goda” tider. De uppmanade tjänstemännen i ministeriet, studenter, läkare, Lon Nol och armégeneralen Mey Sichan (som var närvarande och hade tagit av sig sina gradbeteckningar) att samarbeta. Den vördnadsvärde Huot Tat, ledaren för Mohanikay-ordern, sade: ”Nu har vi fred: lägg ned era vapen”. Så var det Sichans tur att tala; han uppmanade alla soldater att lägga ned sina vapen. Munkledaren hade en bunt papper i händerna och förberedde sig för att läsa ur dem.

Plötsligt stormade en Röda khmer-officer in på scenen. Han slet omedelbart papperna ur munkledarens händer. Veasna började uppskärnad promenera fram och tillbaka. Pin Yathay, som lyssnade på radio, kunde inte säga vad som hände. Han hörde bara en serie ”obegripliga diskussioner”. Sedan ”upphörde förvirringen abrupt”. Nykomlingen tog över mikrofonen och sade till massan, med en som Yathay tyckte ”allvarlig och hotfull röst”: ”Jag informerar härmed den föraktliga, förrädiska Lon Nol-klicken och alla dess kommandörer att vi inte har kommit hit för förhandlingar: Vi intar huvudstaden med vapenmakt.” Han beordrade Lon Nols män att ”lägga ned vapnen och kapitulera”. Sedan gick han. Radioutsändningen bröts och lyssnarna överlämnades till tystnaden.²⁹

Veasna gjorde sig snabbt osynlig. Enligt Becker krävde nu ”cirka 100 Röda khmerer med deras chefer” att alla Keth Daras män kapitulerade. ”Han försökte förhandla och förklara, men förgäves. Röda khmererna, med automatvapen i händerna, var redo att skjuta vid minsta motstånd... De avväpnade alla omedelbart.”³⁰ Klockan 1 på dagen säkrade Röda khmerernas ”norra sektors kommando” ministeriet och den nationella radiostationen. Man uppmanade alla ministrar, generaler och höga tjänstemän i den besegrade regeringen att anmäla sig till ministeriet klockan 2, och de skulle ”visas all respekt med hänsyn till deras ställning”.³¹

Den vördnadsvärde Huot Tat, som under tiden hade gett sig av till Unnalom-pagoden, sände en ledande munk, So Hay, för att delta i mötet. Han ville veta om staden skulle evakueras. Sydvästra zonens styrkor tömde nu med våld delar av stadscentrum, men de östra styrkorna som ockuperade flodbanken nära pagoden deltog inte. I informationsministeriet mötte So Hay en ”högrankad Röda khmer-officer” som artigt förnekade hela saken: ”Jag kan ge dig mitt hedersord på att jag inte vet något om den ordern”, vilken han beskrev som ”en imperialistisk manöver” för att ”sprida panik”.³² So Hay återvände till Unnalom-pagoden klockan 6 på eftermiddagen med en ”optimistisk rapport”.

Men hans informatör hade nästan säkert ljugit. Varför? Officeren var troligen Nhiem, vice-presidenten i Norra zonens kommando, vilken Becker snart skulle möta i ministeriet.³³ Nhiem

²⁸ Veasna, intervju 1979.

²⁹ Ibid.; Phnom Penh Radio, 17 april 1975, i FBIS, *Asia Pacific*, 17 april 1975, sid. 115; Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, sid. 30; Var Hong Ashe, *From Phnom Penh to Paradise*, London: Hodder and Stoughton, 1988, sid. 21.

³⁰ Becker, *Les Evénements*, sid. 2.

³¹ Ibid. Pin Yathay mindes fem år senare att tjänstemännen ombads att rapportera klockan 4 på eftermiddagen. (sid. 35).

³² Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, sid. 36.

³³ Michael Vickery antyder att officeren som gav sitt ”hedersord” kan ha kommit från Östra zonen, men det finns inget bevis för detta. Vickery säger att incidenten ”verkar visa” att Östra zonens styrkor ”hade en annan inställning till evakueringen än de andra zonernas”, och att det åtminstone ”fanns DK-officerare i Phnom Penh den 17

ljög förmodligen för att hålla modet uppe hos de ledande tjänstemännen i den besegrade regimen, sådana som Lon Nols tidigare adjutant general Chhim Chuon, som väntade vid Unnalom-pagodan för att kapitulera.³⁴ Om Nhiem och de andra från Norra zonen som ockuperade ministeriet avslöjat att Phnom Penh skulle evakueras, skulle deras avsatta opponenter kanske ha försökt fly ut på landsbygden. De flesta gjorde inte så, och fyrtiotre civila och militära ledare från Lon Nol-regimen, inklusive Chhim Chuon, anmälde sig i ministeriet.³⁵ Troligen arkebuserades de strax efteråt. Klockan 6:30 nästa morgon började trupperna från Norra zonen omedelbart att evakuera deras sektor i stadscentrum. De gav folk bara tio minuters förvarning och enligt Becker, som var närvarande när den gavs, löd deras order: ”De invånare som gör motstånd eller vägrar att ge sig av kommer att likvideras, som fiender till folket.”³⁶ De från Norra zonen blev snart kända för metoder som var ännu brutalare än Sydvästras och Specialzonens. De fördröjde evakueringen en dag för att först få tag på ledarna i den besegrade regimen. ”Norra zonen kommando” måste ha haft Pol Pots förtroende för att anförtros ett så viktigt uppdrag.³⁷

De besegrades kapitulation var så fullständig att segrarna snabbt kunde ta sig an andra fiender. På Monivong Boulevard såg en amerikansk journalist en ung Röda khmer-soldat som försökte köra en motorcykel. Han kunde inte få den att starta. I uppenbar frustration tog han fram en pistol och sköt på motorcykeln. Andra Röda khmerer gav sig iväg till stadens enda kommunistiska ambassad, tvingade staben att ge sig iväg till den franska ambassaden, där alla utlänningar samlades ihop för utvisning, och sköt en B40-raket genom den sovjetiska ambassadens port.³⁸

Evakueringen

I närheten av Nationalbiblioteket såg Veasna på eftermiddagen unga soldater från Sydvästra zonen som bar ut högar av vad de kallade ”imperialistiska” böcker, kastade dem på gatan och satte eld på dem.³⁹ När han passerade sjukhuset Preah Khet Mealea, mötte Veasna andra

april som varken kände till eller godtog politiken” (sid. 74). Det senare må vara sant, men denna incident bekräftar inget. Pin Yathay (sid. 36) säger inget om att denna man tillhörde Norra zonen, även om ”inget skilde honom, förutom hans goda uppträdande och språk, från andra Röda khmer-soldater”, vilket verkar utesluta de slitna uniformerna från öst. Beviset för att han kom från norr är att han gav So Hay sitt ”ord” vid informationsministeriet mellan klockan 4 och 6 på eftermiddagen den 17 april, och Becker (sid. 2, 3) intygar att ministeriets radio klockan 1 hade tagits över av ”Röda khmerernas norra sektors kommando”, som installerade sig i rummet intill. I senare samtal med Becker nedtonade Nhiem den roll som Östras styrkor spelat (Becker, sid. 10, 8).

³⁴ Han hade också sagt till So Hay: ”Vi har nog med soldater i gevär för att vinna kriget men inte tillräckligt med kadrer och tekniker för att bygga freden.” Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, sid. 36.

³⁵ Becker, *Les Événements*, sid. 4; Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, sid. 34. Ponchaud pekar på att Chhim Chuon ”ansågs vara en av de mest korrumperade officerarna i republiken.” F. Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, London: Allen Lane, 1978, sid. 46.

³⁶ Becker, *Les Événements*, sid. 5.

³⁷ Nhiem blev också utnämnd till ”vicepresident i Phnom Penh-kommittén, och hade hand om kontakterna med utlänningar”. Han anförtroddes att eskortera den första kolonnen med tjugosex lastbilar som transporterade dem som hade samlats ihop i franska ambassaden genom landet till den thailändska gränsen (Becker, *Les Événements*, sid. 13). Ponchaud beskriver hur ”Nhem” förlorade sitt i allmänhet jämna humör den 27 april: ”Känn er tacksamma för att vi låter er åka. Vi kunde precis lika bra ha gjort oss av med er på annat sätt!” *Cambodia Year Zero*, sid. 51, 53.

³⁸ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 29.

³⁹ Intervju med Veasna 1979. Detta har bekräftats av andra vittnen som intervjuats av tjänstemän på USA:s ambassad i Thailand då Veasna var flykting i Vietnam (till december 1977): ”En lärare i Phnom Penh har beskrivit bokbränningen som han såg där vid tiden för erövringen. Vid ett tillfälle förstördes hela bokbeståndet i Nationalbiblioteket i huvudstaden.” Se ”Life Inside Cambodia”, utdrag från en rapport av en officer vid amerikanska ambassaden i Bangkok, 31 mars 1976 (deklassifierad 1978), sid. 2. Även om allt faktiskt inte förstördes 1975, reser dessa redogörelser frågetecken kring David Chandlers påstående att en kambodjan ”hyrdes in av vietnameserna 1979 för att assistera med att mala sönder” tidningar som ”fanns i Kambodjas Nationalbibliotek”. (*The Tragedy of Cambodian History*, New Haven: Yale University Press, sid. 91, 332 n:13.) Andra bibliotek

soldater som höll på med att köra ut patienter på gatan. I närheten blev också stadsbor utdrivna med våld ”utan att veta vart de skulle gå”, säger Veasna. Röda khmererna sköt ihjäl flera av dem.⁴⁰

Soldaterna som kom in i staden uppförde sig emellertid långt ifrån enhetligt. Många rapporter berättar om styrkor från Östra zonen som spelade olika roller. På eftermiddagen den 17 april förekom väpnade konflikter mellan enheter som passerade in i varandras sektorer i staden.⁴¹ En annan skärmytsling skedde nära Monks sjukhus när en grupp Röda khmerer ”rekvirerade” en motorcykel från en civil person. En andra grupp öppnade eld mot dem och dödade åtminstone tre.⁴² Det är inte klarlagt vilka grupper som var inblandade i just dessa skärmytslingar, men det finns många bevis för konflikter mellan den östra enheten och andra. Det finns också belägg för att de från öster kunde vara grymma. Pin Yathay rapporterar att en kakiklädd officer konfiskerade cyklar från munkar i Wat Unnalom med ”brutal och fräck naivitet”.⁴³ Ett annat vittne rapporterar om ”officerare i slitna kläder” som evakuerade ett sjukhus.⁴⁴ Men i de fall där man kan identifiera öst-trupper, rapporteras att de antingen hade påstått att evakueringen var temporär⁴⁵ eller att de helt hade motsatt sig den.

Tam Eng, som hade ett skrädveri vid O Russei-marknaden, berättar om sina upplevelser denna dag.⁴⁶ Hon hade fem egna barn, men tog också hand om nio andras. Hon minns att hon såg att Röda khmererna lade märke till hennes butik. ”Jag hade stängt denna dag. De gick in och tog en del tyger... De sade: ’Tant, varför ger du dig inte av?’ Jag frågade: ’Vart vill mina vänner att jag ska fara?’ De sade: ’Du måste iväg, lämna ditt hus’... Jag sade: ’Idag? Jag kan inte ge mig av ännu. Jag har inte mina saker i ordning’ De sade: ’Du behöver inte ta något med, förutom lite mat, du behöver inte ta med kläder eller saker... Snart ska *Angkar* skaffa dig saker.’ Jag vågade inte säga något. Sedan kom en annan i samma ålder in. Jag frågade honom: ’Måste vi verkligen fara ut på landsbygden?’ Han sade: ’Tant, vart vill du fara? Bara stanna kvar i huset. Ha lite mat hemma och stanna inne. Gå inte ut.’ De två Röda khmererna frågade varandra var de kom ifrån. Den ene sade att han kom från öster, och frågade sedan de andra.

skingrades också under evakueringen 1975. Den 19 april såg Teeda Mam att juridiska biblioteket hade förstörts. Vid hennes engelska skola intill ”hade högar med böcker slängts ut från biblioteksfnstren och satts i brand”. Och senare ”när jag tittade ner mot Bassac-floden, såg jag böcker och tidskrifter i hundratal som flöt runt i de stilla virvlarna; floden var fylld med uppblött fransk litteratur”. J. D. Criddle och Teeda B. Mam, *To Destroy You Is No Loss: The Odyssey of a Cambodian Family*, New York: Atlantic Monthly Press, 1987, sid. 30-32.

⁴⁰ Intervju med Veasna 1979. Ponchaud, sid. 22, ger en redogörelse för evakueringen av Preah Khet Mealeas sjukhus. May, sid. 107, såg de evakuerade från Khmer-Sovjet-sjukhuset. Seng Horl berättade för en författare om hur patienter från Kinesiska sjukhuset fördes ut. Vickery, som ifrågasätter ”standarduppfattningen” om evakueringen av sjukhusen, visar att en del medicinsk vård fortsatte att bedrivas (sid. 77). Men tusentals patienter dog när de flesta av sjukhusen tömdes.

⁴¹ Becker, *Les Événements*, sid. 4.

⁴² Författarens intervju med Hul Yem, Strasbourg, 31 oktober 1979. Chap Lonh, från Sydvästra, nedtonar dessa incidenter: ”Det förekom en del strider i Phnom Penh, men inte mycket. Det blev en del dispyter mellan trupper från olika [zoner] kring frontkontrollen, men inga strider.” (Intervju med Heder, mars 1980).

⁴³ Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, sid. 37-38.

⁴⁴ Molyda Szymusiak, *The Stones Cry Out: A Cambodian Childhood, 1975-1980*, trans. Linda Coverdale, London: Jonathan Cape, 1987, sid. 16-17.

⁴⁵ Heng Samrins påstående, att han trodde att evakueringen skulle vara temporär, stöds av andra källor. Till exempel av Szymusiaks redogörelse, som hennes farmor gav henne. Farmodern evakuerades under vapenhot från ett icke namngivet sjukhus i Phnom Penh av ”officerare i slitna kläder”. En av dem hittade ”en sjukhusvagn lastad med tio stora brödlimpor, några stekta fiskar och lite fläskkött”, som han gav henne och sade: ”Du borde ge dig iväg utanför staden, men inte långt. Du kommer att vara tillbaka efter två dagar. Först ska vi tömma sjukhuset och döda dem som trilskas.” Szymusiak, *The Stones Cry Out*, sid. 16-17.

⁴⁶ Författarens intervju med Tam Eng, Paris, 24 januari 1980.

De svarade: 'från sydväst'.⁴⁷ De log inte mot varandra. Och de fortsatte inte... Jag stängde dörren och såg till så att alla barnen stannade inne, som smågrisar."

Den 19 april steg emellertid "en 14 eller 15 år gammal pojke in med en granat" i Eng's hus. "Han frågade mig: 'Varför lämnar du inte huset?... Om du inte ger dig av, ska jag slänga granaten här.' Jag sade: 'Okay, om du vill ska jag ge mig av, men jag vet inte vart jag ska gå.' Han sade: 'Bara lämna huset och gå vart du vill. Vart du än går, kommer *Angkar* att vaka över dig.... *Angkar* kommer att vara där.' Jag hade ingen aning om vad *Angkar* var. Allt jag kunde göra var att samla ihop alla och gå iväg."⁴⁸ Tam Eng tog vägen söderut.

Lor Chandara var vid den tiden förstaårsstudent vid Phnom Penhs juridiska fakultet. Han hade tillbringat krigets sista dagar gömd i husets källare för att undgå raketer och bomber. Den första grupp Röda khmerer han såg bestod av åtta män som bar vita näsdukar (*konsaing*) på huvudet. De kom fram "och började gräva skyttegravar" nära hans hus. Chandara talade med dem. De kallade sig "Stora Östern" (*Moha Bophea*). Vad skulle han göra? "De sade, 'Stanna hemma'. Om någon frågade varför jag stannade kvar, skulle jag säga att 'Östra gruppen' sade att jag kunde stanna."

Chandara ignorerade rådet och gick ut i staden för att leta efter sina föräldrar. På flodbanken mötte han emellertid en annan grupp Röda khmer-soldater. Denna grupp var "från bergen och skogarna" i väster. De sade åt honom att lämna staden. "När jag nämnde instruktionerna från den första gruppen, sade de: '*Angkar* har ändrat inriktning.' Sedan frågade de honom: 'Vem tillät dig att träffa dem med vita näsdukar?'" De senare kan inte ha känt till ordena om "temporär" evakuering (även om de verkade ha förväntat sig att deras instruktioner skulle ifrågasättas). Chandara drog slutsatsen att "det fanns flera grupper som inte hade kontakt med varandra".⁴⁹

En annan man, som beordrades lämna sitt hem den 18 april, kom bara femhundra meter innan han mötte en andra grupp Röda khmerer. Dessa "talade artigt med mig och frågade vart jag var på väg". När mannen sade dem att han hade drivits ur sitt hem, sade de: "Var inte rädd, bara gå hem. Oroa dig inte, saker ska snart bli bra igen." Nästa dag körde en tredje grupp Röda khmerer ut honom med våld från hans hem.⁵⁰

Samma morgon lämnade Molyda Szymusiak och hennes familj sitt hem efter att en Röda khmer sagt dem: "Om ni inte har gett er iväg klockan nio, ska jag spränga ert hus!" Senare samma dag, efter att hennes far hjälpt två Röda khmerer att starta en lastbil, erbjöd de hans familj skjuts ut ur staden. "Min far satt där bak med de två Röda khmererna. 'Varför tog ni oss med', frågade han dem. 'Vi är Sihanouk-khmerer', sade en av dem och tittade på sin kamrat. 'Är ni inte alla samma sort?' 'Jo, men det finns olika grupper. Vi är från Östra. Här styr Norra, under Khieu Samphans kommande.'"

Denna kväll, vid väggkanten söder om Phnom Penh, presenterade en av dessa Röda khmerer Molydas grupp för en man kallad Sakhron, som hade varit "i skogen med Pol Pots män i tio år". Sakhron sade dem: "Mitt hjärta finns inte hos Röda khmererna. Om ni vill, ska jag ta er till Prey Veng-provinsen, vid den vietnamesiska gränsen... Om ni har förbindelser med den

⁴⁷ Tam Eng minns svaret som "Sydöst" (*akhnei*), men det fanns ingen sådan zon, så det verkar vara en missuppfattning av Sydväst (*niredei*) av henne.

⁴⁸ Tam Eng, intervju i januari 1980.

⁴⁹ Författarens intervju med Lor Chandara, Phnom Penh, 21 september 1980. Denna "Östra grupp", säger Chandara, hade kommit från Tuol Kork i stadens västra delar. Men Ping Ling bekräftar att Östra zonen styrkor ("i kaki-uniformer") fanns i Tuol Kork-området den 18 april (*Cambodia: 1,360 Days!*, en redogörelse om livet i DK, maskinskrivet, 1981, sid. 17-18). Hur som helst, deras status och påståenden intressanta och antyder klart skillnader inom Röda khmererna. Det kan ha varit en spaningspatrull från Chhiens 3:e Östra division.

⁵⁰ Författarens intervju med Sum, Toul, Frankrike den 28 oktober 1979.

kungliga familjen kommer ni inte att överleva här [i Specialzonen].” Nästa morgon tillade han: ”Det finns Sihanouk-khmerer i Prey Veng, det är er enda chans.” Detta var en uppmaning att fara till Östra zonen. Molydas föräldrar blev nervösa. Sakhron erbjöd sig att hjälpa till att finna deras saknade släktingar i Phnom Penh, men Röda khmer-vakter där sköt mot honom. ”Han kunde fly endast genom att kasta sig i Mekong, där han simmade hela natten.” Nästa dag for Sakhron iväg: ”Jag ska rapportera detta till generalhögkvarteret i Prey Veng.”⁵¹ Hans besvikelse över Röda khmererna verkade inte innefatta den Östra zonen administration, som han trodde var allierad med Sihanouk.

Ping Ling, en etniskt kinesisk ingenjör, lämnade sitt hem i Phnom Penh vid middagstid den 18 april, ”med kulor vinande från alla håll”. En stor grupp Röda khmerer stoppade honom och hans följeslagare och började leta i deras tillhörigheter. Sedan närmade sig en annan grupp och skrek: ”Låt dem gå vidare!” Ping Ling kommenterar: ”De som omringat oss stirrade trotsigt på denna andra grupp... Det verkade som det fanns en återhållen konflikt mellan de två grupperna. Det verkade som att den andra gruppen ville att vi snabbt skulle lämna staden.” Senare samma dag, i stadens norra förstäder, ”stötte vi på en annan grupp Röda khmerer, som denna gång bar kaki-uniformer... De sade till oss att återvända till staden.” Osäkra på vad de skulle göra, väntade Ling och hans kamrater ”och försökte hämta andan”. Men strax därpå, ”från ingenstans, brakade en högtalare loss mot oss, med order om att gå vidare, åtföljd av maskingevärseld”.

Senare berättade en Röd khmer för en av Lings vänner att ”en strid utbröt mellan en Sihanouk-trupp och Hu Nims folk, och sedan gick naturligtvis Khieu Samphans svarta skjortor med i striden... De båda sidorna ville ha samma område, så en strid bröt ut.” ”Sihanouk”-gruppen sade till folk ”att stanna hemma”, medan ”Khieu Samphans och Hu Nims” styrkor beordrade ”alla ut ur staden.” Lings informatör tillade: ”En del säger att Sihanouks trupp bär kaki-uniformer medan de svartklädda står på Khieu Sampans sida.”⁵² ”Sihanouk-truppen” kom från öster.

Chey Sopheara, en medicinstudent vid Phnom Penhs universitet, och hans familj tvingades ut från sitt hem klockan 10 på kvällen den 17 april av Sydvästra zonen styrkor i svarta uniformer. De körde iväg folk genom att skjuta över huvudet på folkmassan. ”Så fort jag passerat Monivong-bron såg jag Östra zonen styrkor, i slitna uniformer. De från Östra använde varliga metoder längs vägen. De delade ut medicin och ris.” Till skillnad från de från Sydvästra öppnade de inte eld. ”Men folk tilläts inte att gå tillbaka.”⁵³

Specialzonens 11:e division, under kommando av Sareoun, gick in i staden med full styrka. Chhin Phoeun, en medlem i dess 32:a regemente, minns: ”Vi gick till Phnom Penh för att leta efter fiender som gömt sig där, och för att driva ut folk... Vi var åtsagda att säga till folk att ge sig av i tre dagar, och att de sedan kunde återvända. Vi blev åtsagda att skjuta dem som vägrade. Vår grupp sköt 2 eller 3 familjer norr om Daeum Thkou-marknaden.”⁵⁴ En förbipasserande såg ”två högar med kroppar i civila kläder, som om två hela familjer hade dödat, med småbarn och allt. Två bitar masonit stack fram ur högen, och någon hade klottrat med kol: För att ha vägrat ge sig av som de var åtsagda.”⁵⁵

Styrkorna från Östra zonen uppförde sig i allmänhet mycket bättre. Men alla Röda khmer-enheter i huvudstaden implementerade till slut ordern om evakuering. Om de hade reflekterat över ordern, är det troligt att många Röda khmerer (till skillnad från Hou Yuon) inledningsvis

⁵¹ Szymusiak, *The Stones Cry Out*, sid. 7-10.

⁵² Ling, *Cambodia: 1,360 Days!*, sid. 14, 18, 69-70.

⁵³ Författarens intervju med Chey Sopheara, Phnom Penh, 23 september 1980.

⁵⁴ Författarens intervju med Chhin Phoeun, Kong Pisei, 17 september 1980.

⁵⁵ May, *Cambodian Witness*, sid. 107.

sett det förnuftiga i att evakuera staden, inför faran av fientlig flygbombning efter att den bytt regim. Detta var den motivering som de flesta stadsbor gavs, och precis som dessa förväntade sig få Röda khmerer att en tillfällig, defensiv stridstaktik skulle bli en permanent strategi – ett offensivt vapen mot en stads befolkning i fredstid. Få förväntade sig att den skulle bestå efter att det kritiska läget upphört. Enligt aktuell kambodjansk historia trodde många på båda sidor att det fanns risk för vedergällningsbombningar från USA.⁵⁶

Tidigt på morgonen den 18 april såg Ly Veasna från toppen av hotell Hawaii att fyra mycket unga Röda khmerer sköt kulor och granater mot ett hus i fransk stil och mot en Peugeot utanför. Andra segerrusiga soldater bröt sig in i butiker och apotek, fyllde lastbilar med mediciner och körde iväg västerut. Trupper i svarta gummisandaler sade till folk i Veasnas omgivning att ta med kokkärl och lite ris och ge sig iväg ut ur staden. De som stannade skulle skjutas. Många evakuerades från sina hem under vapenhot. I andra delar av staden fick folk tid att packa eller att söka reda på släktingar; andra sköts till döds när de inte omedelbart gav sig iväg. Många, men inte alla, beordrades fara till sina födelsebyar på landsbygden. När han passerade restaurangen *Paradis* senare på morgonen, lade Veasna märke till ”en massa förvirrade människor uppe i byggnaderna och på gatorna som inte visste vart de skulle gå.” Fyra eller fem soldater fyrade av skott och beordrade dem att samlas på gatan. Enorma massor fyllde vägarna och de vajade hit och dit under trycket. På ett ställe avlossade Röda khmerer en M-79-granat in i massan. Veasna såg tre eller fyra personer som mejades ner. Massan fick panik och folk sprang i alla riktningar.⁵⁷

Ouch Sruy, en 34-årig mekaniker som förestod jordbruksministeriets förråd, evakuerades den 19 april. Hans familj på sex personer slog följe med massan söderut. När de passerade Bokorbiografen började plötsligt granater som övergivits av Lon Nol-soldaterna att explodera. Nära hundra personer dödades.⁵⁸

Someth May beskriver scenen: ”Vi förflyttade oss mycket sakta i hettan under dagen. En del hade sina ägodelar lastade på cyklar eller bar dem på ryggen. Andra hade handkärror som de föste eller drog. Det fanns överlastade *cyclos* [trehjulingar med kabin] med barn som balanserade på dem och föräldrar som sköt på. De av oss som hade bilar var lyckosamma. Barn skrek när att de pressades i massan. Överallt förlorade folk sina släktingar.” Patienter som körts ut ur sjukhusen knuffades fram i sjukhussängar av släktingar, som ”kämpade med sängarna, likt myror med skalbaggar”; en del ”med kroppar och dropp dinglande vid sidan”. Lemlästade Lon Nol-soldater kröp och stapplade fram med massan. ”Jag ska aldrig glömma en krympling som varken hade händer eller fötter och som slingrade sig längs marken som en skadad orm, eller den gråtande fadern som bar sin tioåriga dotter inlindad i ett skyнке som bundits runt hans hals som en snara, eller mannen med foten dinglande i benets ände, endast fäst med skinnet.”⁵⁹

Uttåget

Det tog Veasna en hel dag att komma igenom staden. Vid Monks sjukhus hindrade en skylt folk från att ta huvudväg 5 norrut mot Battambang, så han tog huvudväg 3 sydväst mot Kampot. Tiotusentals evakuerade fyllde vägen.

Längs vägen började Röda khmererna fråga folk om deras yrken. Seng Huot säger: ”Sorteringscentrat låg vid Kompong Kantout; civila tilläts passera men militärer leddes bort

⁵⁶ En man minns natten den 17 april: ”Staden var mycket tyst, alla höll sig inne. Det fanns en rädsla för USA-bombningar. Det kom ljud från flygplan som oavbrutet flög över staden. Jag kunde inte se något, men de fanns där, jag är säker.” Tan Peng Sen, intervju 1979.

⁵⁷ Veasna, intervju 1979.

⁵⁸ Författarens intervju med Ouch Sruy, Stains, 11 augusti 1979.

⁵⁹ May, *Cambodian Witness*, sid. 106; Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 22; Seng Horl, intervju 1979.

och skott hördes strax därpå.”⁶⁰ Kem Hong Hav, som med sin familj på tio personer färdades med cyklar och motorcyklar, erkände att han hade varit militär sjukvårdare. ”Röda khmererna sade: ’Kom med oss.’ Jag sade att jag inte kunde, jag hade ju min familj. De sade: ’Du måste. *Angkar Loeu* [högsta organisationen] behöver tjänstemän.’ Jag grät, min fru grät.” Strax körde ett antal bilar fram och Hav såg genast sin chans. Han satte iväg på motorcykeln medan de Röda khmererna sköt efter honom. Han bytte till andra kläder vid floden, blev av med sina förföljare och lyckades till och med samla ihop sin familj senare.⁶¹

På samma plats frågade Röda khmererna efter yrkeskunniga arbetare. En man som reste med sin farbror, som var järnvägsarbetare, ledde fram sin familj. Över tvåhundra evakuerade – fabriks-, elektricitets- och järnvägsarbetare – fördes tillbaka till Phnom Penh och sattes i arbete.⁶²

Även på huvudväg 5, som ledde norrut från Phnom Penh, uppmanade Röda khmerer tjänstemän och officerare från den besegrade regimen att identifiera sig. Nära Prek Phneou mötte Bounchan Sameth sin svåger, som uppmanade henne och hennes familj att återvända. Hon var misstänksam mot Röda khmererna, och de återvände inte. Men andra anmälde sig frivilligt, inklusive hennes kusin som hade tjänstgjort i Lon Nols flygvapen; han tog sin familj tillbaka till Phnom Penh. Två veckor senare återkom en av dem som återvänt till Prek Phneou med skottskador. Han berättade för Sameth att hennes kusin och alla de andra var döda, och han rådde dem att snabbt ge sig av, eftersom allas namn hade registrerats. Han sade att när hans grupp kommit tillbaka till huvudstaden hade männen lastats på en lastbil och kvinnorna på en annan. På natten hade varje man tvingats höra anklagelser om att ha tjänstgjort i Lon Nols armé. Sedan fördes de till ett dike och sköts. Denne man, som blev skadad men inte dog, föll ner i diket med döda kroppar runt sig. Nästa morgon flydde han tillbaka till Prek Phneou.⁶³

På samma väg, skrev Ping Ling, ”samlade flickorna ihop faten” efter ett kvällsmål vid vägkanten, när ”nio svartskjortor kom in i lägret och beordrade alla att genast ge sig av”. Detta blev för mycket för en tjugotreårig yngling som ”hoppade upp framför svartskjortorna, skrek och bankande på bröstet med sina händer, vilka han sedan förde uppåt för att slita sitt hår”. Sedan, skriver Ping Ling, ”började han dra av sig alla kläder tills han var fullständigt naken. Hela tiden hoppade han skrikande upp och ner. Sedan föll han ner på alla fyra, pekade med ena handen på sin ända och uppmanade sturskt svartskjortorna att sparka honom där.” Ynglingen reste sig upp och svor mot de Röda khmererna, deklarerade att de skulle ”dö i helvetet” och att ”djävulen är hans ängel som skyddar honom nu, och att han kan klå dem alla med en hand”. Han hamrade på bröstet och började ”en boxardans”. En tonårig Röda khmer riktade sin M-79:a mot ynglingens mage. En man som stod bredvid bad honom att inte skjuta. Folkhopen började skingras. ”En äldre svartskjorta med Mao-keps” lade sin hand lugnande på den unge Röda khmerens skuldra. Han ”drog lugnt fram sin US armépistol 45 och sköt den stackars galne mannen genom huvudet.”⁶⁴

Söder om huvudstaden såg Ouch Sruy att Röda khmer-soldater sköt folk som klättrade i kokosnötsträd och även andra som gick in i husen för att leta efter proviant för färden. ”De sade att det var mot moralen att stjäla andras egendom.”⁶⁵ Avrättningarna som genomfördes i staden och längs vägarna, vid olika kontrollpunkter som Kompong Kantuot, uppgick troligen till tusentals. Uppåt tusen döddes förmodligen i själva Phnom Penh, inklusive de

⁶⁰ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 44, bekräftat av May, *Cambodian Witness*, sid. 107.

⁶¹ Författarens intervju med Kern Hong Hav, Stains, 13 oktober 1979.

⁶² Författarens intervju med Muk Chot, Toul, 18 oktober 1979.

⁶³ Författarens intervju med Bunchan Samedh, Melun, 17 november 1979.

⁶⁴ Ling, *Cambodia: 1,360 Days!*, sid. 70-71.

⁶⁵ Ouch Sruy, intervju 1979.

kapituleringar tjänstemännen. En man säger att han såg en kropp var hundra meter längs vägen till Pochentong, kanske ett hundratal totalt. En del var kanske Lon Nol-soldater som dödade i den sista striden om staden, men en annan man påstår att han sett många soldater avrättas vid Pochentong.⁶⁶

Många andra behandlades så bra man kunde förvänta sig under givna förhållanden och med de resurser som var tillgängliga. Enligt Pin Yathay ”använde majoriteten av Röda khmererna ett lugnande språk. De försökte trösta oss. De log inte, men i deras röster fanns inte den minsta nyans av hot. De lovade att skydda våra hus.”⁶⁷ Sophearas vittnesmål om att ”de från öster använde varliga metoder längs vägen” har bekräftats av andra deporterade. Thida Mam skriver att 16 km öster om Phnom Penh, efter en veckas vandring, var hennes syskondotter Tevi ”inte mycket mer än skinn och ben. Döden verkade nära”. ”En kommunistisk officer noterade emellertid Tevis sjukdom. I en oförklarlig human gest använde han sitt inflytande till att få tag på det streptomycin som räddade Tevi.”⁶⁸ Ly Chhiv Ha minns att under hennes vandring till Prey Veng fick hennes familj mat längs vägen. ”De Röda khmererna vara goda, de bad lokalbefolkningen om mat till oss... Lokalbefolkningen... uppmanades av kadrerna att hjälpa oss, att ge oss saker som vi saknade.”⁶⁹

Ping Ling fortsatte under tiden sin vandring norrut. Som de flesta som tog huvudväg 5, fann han Norra zonen ”svartskjortor” mycket hårdhänta mot flyktingarna. Dessa Röda khmerer var också mycket kritiska mot Röda khmererna på andra sidan floden, de från Östra zonen. Ping Ling kom över floden med båt. När han steg iland vid ett litet varv, mötte han ”grönskjortor” istället för svartskjortor. ”De befann sig vid slutet av plankorna som passagerarna gick nedför, och de hjälpte alla som hade händerna fulla med saker. De hjälpte mödrarna med småbarnen och de hjälpte även till att bära de sjuka iland. Så mycket var svartskjortornas propaganda på andra sidan värd. De försökte även att stötta mig genom att hålla mig vid armarna, som var tyngda av bylten. De var hjälpsamma... goda kommunist-soldater.”⁷⁰ Troligen var de en del av Chhiens 3:e Östra division.⁷¹

En annan skillnad mellan Norra och Östra zonen styrkor var deras bruk av pengar, vilka hade avskaffats i Norra zonen i mitten av 1974.⁷² En ny nationell valuta, upptryckt i januari 1975, annonserades i februari.⁷³ Men den 18 april kastade trupper från norr sedlar i luften och skrek: ”Revolutionära Angkar har avskaffat pengar.”⁷⁴ Men i öster, tre veckor senare, minns Thida Mam: ”I Prek Po såg vi för första gången de nya Röda khmer-pengarna. Grälla affischer annonserade de färgrika sedlarna, vilka avbildade idealiserade soldater i strid, bönder som

⁶⁶ Författarens intervjuer med Pheu Mek, Phnom Penh, 5 juli 1980, och Muk Chot 1979.

⁶⁷ Pin Yathay, *L'Utopie Meurtrière*, sid. 43.

⁶⁸ Criddle och Mam, *To Destroy You Is No Loss*, sid. 32.

⁶⁹ Författarens intervju med Ly Chhiv Ha, Toulouse, 9 december 1979.

⁷⁰ Ling, *Cambodia, 1,360 Days!*, sid. 115-22. För ett längre citat, se Kiernan, ”Wild Chickens, Farm Chickens, and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot”, i D. P. Chandler och B. Kiernan, red., *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea*, New Haven: Yale Southeast Asia Studies Monograph No. 25, 1983, sid. 136.

⁷¹ Detta uttalande är baserat på vittnesmål av Heng Samrin (intervju 1991) om att Chhiens 3:e division hade avancerat på Mekongs norra flodbank till Chruï Changvar och på det faktum att detta område, Muk Kampoul-distriktet, var en del av region 22 i Östra zonen, där Chhien var partisekreterare.

⁷² Författarens intervjuer i Kompong Svay, 16 oktober 1980.

⁷³ Kate G. Frieson, *The Impact of Revolution on Cambodian Peasants, 1970-1975*, Ph.D.diss., Department of Politics, Monash University, Australia, 1991, sid. 244.

⁷⁴ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 41, citerar Suon Phals redogörelse för sin resa på landsväg nr. 5 till Prek Phnoeu. Pheu San Bopha bekräftar att ”Röda khmererna kastade bort pengar, upp i luften” vid Prek Phnoeu (Författarens intervju, Paris, 26 september 1979).

skördade ris, och olika scener med 'riktiga arbetare' i arbete."⁷⁵ Motsättningarna om bruket av pengar varade i månader.

Priset som betalades

Huvudstaden hade nära två miljoner invånare. Under ett besök i Kambodja, tidigt i februari 1975, fick jag antalet 1,8 miljoner av en Nya Zeeländare som arbetade med en officiell folkräkning av Phnom Penh. Det finns inga belägg för att stadens befolkning hade nått tre miljoner, den siffra som Ieng Sary gav när han ville framhäva de problem som den nya administrationen stod inför.⁷⁶ Siffran accepterades också av utländska observatörer eftersom den kunde ursäktas att ett så stort antal evakuerades. De segrande Röda khmererna hade ingen möjlighet att veta det riktiga antalet.⁷⁷

Av de etthundra eller fler personer som jag har intervjuat om evakueringen av Phnom Penh, frågade jag trettiosex om exakt hur många medlemmar i deras familj eller grupp som hade lämnat staden tillsammans, och också hur många i varje grupp som kom fram till ett samhälle på landsbygden som de själva valt eller beordrades att stanna i. De uppgav tillsammans 376 personer. De trettiosex gav sig antingen iväg västerut, söderut eller österut mot landsbygden. De vandrade olika länge, från flera dagar till sex veckor. Bara sju grupper vandrade mindre än en vecka; fyra gick i två eller tre veckor; ytterligare sex i två till fyra veckor; och tolv familjer vandrade i mer än en månad. Under dessa färder dog två personer, en månadsgammal baby och en äldre kvinna. De andra 374 anlände tryggt till sina destinationer. Detta antyder att ungefär 0,53 procent dog på vägen, eller totalt 10 600 av två miljoner evakuerade.⁷⁸

Siffran verkar rimlig i ljuset av det faktum att många har rapporterat att de sett kroppar längs vägarna, speciellt längs huvudväg 5. Veasna, som gick huvudväg 3 genom Sydvästra zonen under sex veckor, såg femton kroppar vid väggkanten, mest barn och sådana som dött av sjukdom.⁷⁹ Chandara, som vandrade i två veckor längs huvudväg 3, säger att han inte såg något dödande längs vägen och inga som dog av svält, även om han hörde talas om flera kvinnor som dött vid barnafödelse.⁸⁰ Hul Yem, som färdades fyrtioåtta kilometer söderut, säger att mer än tjugo barn och flera gamla människor dog på vägen under lite mer än två veckor. Dessutom såg han landminor i vägen utanför Kompong Kantout som tog ytterligare tre liv: "En skylt varnade, men det var alltför många människor som drevs på." Yem såg också två personer som sköts av Röda khmerer för att de inte lämnade ifrån sig sina motorcyklar när de "ombads" att göra så.⁸¹

Avrättningarna i huvudstaden och under uttåget, huvudsakligen av Lon Nol-officerare, polis-officerare och höga tjänstemän, men också av civila som inte lydde ordena från deras nya herrar, skulle förmodligen höja dödstalet för evakueringen till cirka 20000. Som Khieu Samphan sade den 21 april, "fienden dog i skräck".⁸²

De andra städerna

Alla andra städer i Kambodja, inklusive de i öster, evakuerades också. Den största hamnstaden, Kompong Som, föll den 18 april. Där hängde "vita flaggor på alla hus och bilar". När Röda khmererna kom in meddelade de i högtalare att alla måste ge sig av under tre dagar för

⁷⁵ Criddle and Mam, *To Destroy You Is No Loss*, sid. 50. Den nya CPK-valutan daterades till januari 1975.

⁷⁶ Ieng Sary, intervjuad av James Pringle 4 september 1975, citerad i Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 36.

⁷⁷ En oriktig rapport hävdade att de genomförde "en fullständig folkräkning" under evakueringen.

⁷⁸ Pin Yathays familj på 18 medlemmar överlevde också vandringen (*L'Utopie Meurtrière*, sid. 133), men bara Yathay själv skulle överleva de kommande två åren.

⁷⁹ Veasna, intervju 1979.

⁸⁰ Lor Chandara, intervju 1980.

⁸¹ Hul Yem, intervju 1979.

⁸² Phnom Penh Radio, 21 april 1975, i FBIS, *Asia Pacific*, 22 april 1975, sid. H1.

att undkomma eventuell USA-bombning. Stadens befolkning på etthundra tusen evakuerades. Ingenjören Ung Pech åkte från flygplatsen med sina kolleger i fem bilar lastade med tillhörigheter. Vänner uppmanade dem att också skaffa förråd, eftersom pengar snart skulle vara värdelösa. ”Vi trodde det inte. Vi trodde till och med att vi kanske kunde åka till Phnom Penh.” Men bilarna blev snart konfiskerade. De lastade över alla sina tillhörigheter på oxkärror, men sedan blev också deras tillhörigheter konfiskerade. Enligt en deltagare ”var de Röda khmerer som evakuerade Kompong Som lika brutala som de i Phnom Penh. Den som satte sig till motvärn dödades; resten hade inga problem”.⁸³

Samon, en högskolestudent i Prey Veng, evakuerades från sitt hem under vapenhot tillsammans med sin far, en Lon Nol-polis, hennes make, och tio andra familjemedlemmar. En del vägrade att lämna sina hus; husen förstördes med granater och sattes i brand. Samon hörde att patienterna i Prey Vengs sjukhus också blev evakuerade, och att de som inte kunde gå dödades. Hennes familj vandrade i två dagar utan uppehåll och passerade kroppar längs vägen. Sex till åtta familjer sändes till en by, en annan grupp till en annan, och så vidare. Två dagar efter hennes ankomst sköt Röda khmerer Samons man till döds, och senare också hennes far och bror.⁸⁴

I nordvästra Kambodja försenades evakueringen en vecka. CPK:s sekreterare i Nordvästra zonen, Khek Penn, ledde den 17 april trupperna nedför huvudgatan i den största staden i nordväst, Battambang. De förflyttade sig försiktigt. ”Vissa av de unga CPK-soldaterna hade aldrig sett en marknadsplats.”⁸⁵ En fabriksarbetare rapporterade att de var ”riktiga landsbygdsbor, långt bortifrån”, och att de ”var rädda för allt” i flaskor och burkar. ”Någonting i en burk [kanske insektsmedel] hade gjort en av dem sjuk, så de misstog en burk sardiner, med en fiskbild på, för fiskgift, så en av dem bad en vän till mig att kasta bort den. Jag såg dem äta tandkräm en gång, och vad gäller läsning minns jag att de höll dokumenten som de tittade på uppmärksamt.”⁸⁶

Röda khmer-trupper gick också in i staden Pursat den 17 april. De fortsatte till marknaden, välte stånden och körde runt i fordon med högtalare som beordrade dem som flytt från striderna till landsbygden att fara tillbaka till sina hembyar. Affärsinnehavare beordrades att stanna en tid och ”assistera” den segrande armén.⁸⁷

San, trettio år, var lärare i Sisophon när Röda khmererna tog över. Till en början ”var folk mycket glada... och sjöng överallt”. Först efter ett par dagar började Röda khmererna evakuera staden. De beordrade folk att fara vart de ville och ”att odla ris”. San såg inte något dödande under sin färd. ”Till en början lät de oss inte lida... Vi fick inte intryck av att Röda khmererna hatade stadsfolket.”⁸⁸

Sedan evakuerades Battambang. ”Den 24 april, kring klockan 6, beordrade högtalarbilar civilbefolkningen att lämna Battambang inom tre timmar.”⁸⁹ Arbetare i textilfabriken undantogs.⁹⁰ Samma dag sköt man mot marknaden i Pursat; folk beordrades att omedelbart ge sig av, utan

⁸³ Författarens intervjuer med Ung Pech, Tuol Sleng, 7 september 1980, och Moeung Sonn, Sarcelles, 25 oktober 1979.

⁸⁴ Författarens intervju med Samon, Prey Veng, 14 juli 1980.

⁸⁵ Frieson, *The Impact of Revolution*, sid. 243.

⁸⁶ Se Ben Kiernan och Chanthou Boua, *Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981*, London: Zed, 1982, sid. 320. För en liknande historia, se Frieson, *The Impact of Revolution*, sid. 243: ”En kvinnlig soldat verkade förundrad när hon såg en burk sardiner.” Någon skojade om att det var motorolja, vilket hon trodde.

⁸⁷ Författarens intervju med Tae Hui Lang, Chatenay-Malabry, 10 augusti 1979. För en fullständig redogörelse för hennes historia, se Kiernan och Boua, *Peasants and Politics*, sid. 358-62.

⁸⁸ Författarens intervju med San, Paris, 29 maj 1980.

⁸⁹ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 62.

⁹⁰ Kiernan och Boua, *Peasants and Politics*, sid. 319.

att ta sig tid till förberedelser eller packning. Folk skrek och sprang i alla riktningar under ljudet av gevärseld.⁹¹ Pailin, en stad vid den thailändska gränsen, följde snart: ”Den 26 april körde högtalarbilar genom Pailin och beordrade alla att ge sig av ur staden inom tre dagar.”⁹²

Vad var skälet till denna veckolånga försening i Nordvästra zonen? Dåliga kommunikationer mellan centrum och den avlägsna Nordvästra zonen, kanske förlorad radiokontakt, kan ha hållit zonen ovetande om centrums politik. Men det finns antydningar om ett motsträvigt Nordväst. En medlem i zonens CPK-kommitté, Heng Teav, försäkrar att ”före befrielsen av Phnom Penh visste vi inte att det fanns en plan” för att evakuera städerna. ”Våra släktingar var alla” i Battambang, säger han. Men efter att man intagit Phnom Penh, kallade ”centrum in zon-chefen, den militära kommandanten” Ros Nhim. Nhim vägrade att fara. Keu, hans ersättare, för istället. Centrum beordrade Keu ”att åka tillbaka och evakuera folket”.⁹³

Men i Battambang blev nu en av de nya ockupanternas första åtgärder (förutom avrättningen av hundratals officerare från den besegrade armén) att tvinga ner priserna i staden. ”Det blev panik, alla försökte köpa så mycket de kunde.” Sedlar med höga belopp förbjöds, men inte de som var värda mindre än femtio riel. Som i Pursat ”körde högtalarbilar genom gatorna och bad folk återvända till sina hembyar; men det var inte en order”.⁹⁴ I Sisophon, rapporterar skolläraren San, ”var de första dagarna normala. De sänkte priserna på biff, fisk, ris.” San, som arbetade med Röda khmererna under ett år, tillskriver prissänkningen en order från Khek Penn i Battambang, vilken han beskriver som en ”resonabel” CPK-ledare.⁹⁵

Också detta program kontrasterar mot Norra styrkornas i ockuperade Phnom Penh, där man hade förvarnat om att både pengar och städer skulle överges. Det veckolånga fönster som öppnades av Röda khmererna i nordväst, på avståndet till partiets centrum, visar hur en zon kunde motta begripliga order men tolka dem motvilligt, eller till och med föra en egen politik, innan de fördes tillbaka till fällan.

Tillbaka i Phnom Penh

De 18 april, kring klockan 1 på dagen, anlände Son Sen till Phnom Penh, i en konvoj med två gråa Peugeot 404 och en svart Mercedes. Från folkmassan såg Yathay honom passera, ”pratande och tittande mot oss”, med ”ett ironiskt leende” på läpparna.⁹⁶ Nästa morgon landade en DC 3:a på Pochentong. Den hade med sig ”militära politiska kommissarier” som skulle organisera en ”Phnom Penh-kommitté” för den militära administrationen av staden. Northerner Nhiem, som utnämns till vicepresident i denna kommitté, berättade för Henri Becker att planet hade kommit från Krek i Östra zonen. En av passagerarna var en namnlös man i ”en ny Röda khmer-uniform”, en officer med hög grad som gav intryck av att vara ”en chef med självförtroende”. Becker beskrev honom som ”tveklöst imponerande”: ”En kommissarie med god hållning, elegant frisyr och ett mycket fritt och öppet ansiktsuttryck med ett brett leende.” I ett tal till informationsministeriets tekniker försvarade denne officer evakueringen som en nödvändig åtgärd för att undvika att befolkningen utsattes för USA:s bombningar och lovade arbetarna att de skulle behandlas väl (men inget ”sabotage” skulle

⁹¹ Tae Hui Lang, intervju 1979.

⁹² Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 66.

⁹³ Författarens intervju med Heng Teav, Phnom Penh, 14 januari 1986.

⁹⁴ Ponchaud, *Cambodia Year Zero*, sid. 57.

⁹⁵ San, intervju 1980. För en annan syn på Khek Penns politik i april 1975, se Frieson, *The Impact of Revolution*, sid. 243, där en annan lärare erbjuder Penn 50,000 riels (U.S.\$30) ”Som en gest av välvilja” den 17 april, men säger att Penn svarade att i framtiden ”kommer pengar inte att ha något värde och kommer inte att användas”. Penn har förmodligen velat avvärja varje misstanke om mutförsök. För hans löfte om att pengar skulle återinföras, se kapitel 3.

⁹⁶ Yathay nämner inte Son Sen men beskriver honom bra som glasögonprydd och ”tunt byggd” (sid. 45). Konvojen kom från söder, precis som trupperna från Specialzonen, där Sen var vicesekreterare.

tolereras), att deras familjer skulle snart kunna förenas med dem och att de skulle få dagliga matransoner. Han ”nämnde i sitt tal för första gången namnet Norodom Sihanouk som statsöverhuvud.” Becker säger att detta skilde ut nykomlingarna från Norra zonen kommando: ”Soldaterna uttalade aldrig ordet ’Sihanouk’ och refererade aldrig till honom. Under diskussionerna undvek Nhiem demonstrativt ämnet ’Norodom Sihanouk’. Det var ett ämne som skulle undvikas om man inte ville bli stämplad som ’sihanoukist’. Därtill hade Nhiem sagt mig på morgonen den 18 april att ’Sihanouks tal intresserar inte soldaterna’.”⁹⁷ Kommissarierna från öster delade inte deras syn.

Sent på eftermiddagen den 21 april anlände en annan ledare, Suon, till ministeriet i en gul Peugeot i kölvattnet på en M-113 pansarvagn med cirka tjugo soldater. Becker såg att ”alla norra sektorns kommandörer fanns på gatan för att välkomna honom”. Becker beskriver honom som en ganska korpulent man strax över fyrtio. Han verkade vara en betydelsefull person, men förblir ett mysterium. Becker åt middag med Suon under två timmar på kvällen ”i ett stort rum upplyst av femtio kandelabrar”. ”Atmosfären var fylld av munterhet, med Suons högljudda skrattsalvor.” Becker tyckte att han kände igen honom någonstans ifrån; Suon påstod att han hade varit en distriktschef i Kompong Cham-provinsen 1957, men att han i hemlighet hade rest till Hanoi året därpå och återvänt till Kambodja 1962 för att organisera underjordisk verksamhet. När Becker frågade honom om väst-journalister som hade försvunnit i de kommunistiska zonerna, sade han att de flesta hade försvunnit i områden som kontrollerades av Viet Cong. Suon hävdade att Hu Nim var en av hans närmaste medarbetare. Till skillnad mot den namnlöse kommissarien från Krek (som var närvarande vid middagen) ”var Suon inte särskilt road” av frågor om Sihanouk och Khieu Samphan. ”Han svarade kortfattat och ledde omedelbart över diskussionen till ett annat ämne.”⁹⁸

Under tiden, den 20 april, ordnade ledarna från Norra zonen fram en bil för att köra genom Phnom Penhs gator och sända ut en appell till soldaterna om att söka igenom husen efter tecken på fiender. Trupperna beordrades att ”respektera personliga tillhörigheter, som glasögon, klockor, *pièces d'identité*, och smycken”. Becker kommenterar: ”Denna vädjan var meningslös, eftersom på den tredje dagen efter operation ’evakuering’ var Phnom Penh praktiskt taget tomt. Bilen körde fortfarande runt den 21 april.”⁹⁹

Men det går att förstå. Avsikten var inte att lugna deporterade civila, utan att hindra soldater från att plundra. Det fanns förmodligen en ideologisk rationalitet: att hindra trupperna från att bli ”kontaminerade” av stadens materialism. Och en hierarkisk: speciellt klockor kunde bli tecken på rang i det nya samhället. Men högtalarna som ljöd över tomma gator tjänade ännu ett syfte: att upprätthålla skenet, inför trupper från andra zoner, om att invånarna i ett visst läge skulle tillåtas komma hem. Att på detta stadium avslöja att evakueringen skulle bli permanent hade riskerat en konfrontation med Östra zonen styrkor, som ju hade fått höra något annat.

På kvällen den 21 april eskorterade Nhiem Becker från informationsministeriet till den franska ambassaden, där han träffade de flesta andra utlänningarna. Men en hjälparbetare från väst var ännu på fri fot i staden. Som föreståndare för ett barnhem hade han beslutat att stanna med barnen hellre än att lämna över dem för evakuering. Från den 17 april såg han från barnhemmet en konstant ström av människor som trängdes ihop på väg ut ur staden. Han menar att evakueringen utfördes mycket effektivt, och vad gäller brutalitet: ”Jag såg inget sådant. Det hände senare, när alla från väst hade utvisats från landet.” När han intervjuades 1980, var denne man fortfarande förvånad över bristen på brutalitet, speciellt då han kunde se

⁹⁷ Becker, *Les Événements*, sid. 10.

⁹⁸ *Ibid.*, sid. 17-19.

⁹⁹ *Ibid.*, sid. 7.

en stor del av staden. Från den 17 till 29 april hade han vid flera tillfällen cyklat eller kört bil genom gatorna. När han stoppades av Röda khmerer, sade han till dem att han var på väg till franska ambassaden. Eftersom de visste att det var dit han antogs fara, men inte visste var ambassaden låg, lät de honom passera. Till slut, den 29 april, kom en kader och sade artigt men bestämt åt honom att han måste ge sig iväg till ambassaden. Konvojen med utlänningar lämnade staden nästa dag.¹⁰⁰ De föräldralösa barnen kan mycket väl ha sänts ut på landsbygden utan ledsagare.

Huvudstaden var rigoröst uppdelad mellan de olika zonernas styrkor. Norodom Boulevard utgjorde skiljelinje mellan områden som hölls av Östra respektive Specialzonen. Vägen var delad ”längs den vita mittlinjen”. Heng Samrin minns att det på Specialzonens sida fanns kvinnor som vakter. ”Och [om] mina trupper korsade den vita linjen åt väster – då var det deras territorium. De stoppade oss. Om vi insisterade skulle de arresteras oss.” Detta hände många av Samrins underordnade, och han fick jobba hårt för att få tillbaka männen. En annan soldat minns att Sydvästra zonens styrkor arresterade de ”mer liberala” styrkorna från Östra zonen.¹⁰¹

Bernard Gaude, en fransman, hade bott i Kambodja i tjugosex år. Innan han utvisades tillsammans med andra från väst i maj 1975, tillbringade Gaude två veckor med Röda khmererna i Phnom Penh och dess närhet. Han rapporterade att ”längs en enda gata i Phnom Penh kunde det finnas två eller tre olika grupper som var och en kontrollerade en egen sektor. Och de skilde sig åt av mycket mer än bara militära enhetsbeteckningar.” Han tillade: ”Det fanns en viss känsla av att allt inte stod rätt till mellan de olika grupperna, att det fanns en krutdurk som kunde explodera i ännu mer strider.”¹⁰²

Pol Pot kom inte till Phnom Penh förrän den 24 april.¹⁰³ Inget är känt om hur han tog sig dit. Ieng Sary landade i en kinesisk Boeing 707 på Pochentong-flygplatsen samma dag.¹⁰⁴ De båda svågarna kom precis i tid till ett tredagars hyllningsevenemang, ”Speciella Nationalkongressen”. Phnom Penhs radio räknade upp deltagarna som ”125 representanter från folkets organisationer”, 112 militära delegater, ”20 representanter från det buddistiska prästerskapet” och 54 representanter från Nationella Enhetsfronten och den kungliga regeringen. Den 27 april meddelade Khieu Sampan kongressens ”enhälliga” beslut: att ”folket är de viktigaste segrarna”, att landet skulle vara ”ett oberoende, fredligt, neutralt, självständigt, ickeallierat Kambodja med territoriell integritet”, och att prins Sihanouk ”är en stor och högt värderad

¹⁰⁰ Författarens intervju med en anonym brittisk hjälparbetare i september 1980. Bekräftelse kommer från en ung man som studerade till mekaniker vid Pochentongs flygplats när Röda khmererna anlände klockan 7.00 på morgonen den 17 april. ”Två eller tre av dem bad mig att komma över och frågade mig hur jag mådde, och sade att vi har gjort gemensam sak nu när de hade tagit över Phnom Penh... De bad sex eller sju av oss att köra dem till Nya marknaden där vi hjälpte dem att lasta varor som de hade konfiskerat.... Jag arbetade med dem under en vecka, ordnade med fordon, bogsering, etc., och lärde Röda khmerer att köra.... Jag såg inget dödande under veckan i Phnom Penh. De terroriserade inte folk, bara försökte få oss att vara lojala.” Intervju med författaren, Strasbourg, 31 oktober 1979.

¹⁰¹ Heng Samrin, intervju 1991; S. Heders med Um Samang, Sakeo, 10 mars 1980. Samang beskrev situationen i Phnom Penh i maj 1975.

¹⁰² Citerat i Denis Gray, ”A Lifestyle of Austerity”, *Bangkok Post*, 13 maj 1975. Flyktingen Hav rapporterade att vänner som körde lastbilar till Phnom Penh från Nordvästra zonen, uppenbarligen så sent som 1976 eller 1977, bekräftade att staden fortfarande var ”delad”: ”Östra zonen hade kontroll från Kungliga Palatset längs Mekong. Sydvästra hade kontroll från Phnom Penh till Kinesiska sjukhuset. Norra från Kilometer 6.” Kem Hong Hav, intervju 1979.

¹⁰³ ”Intervju med kamrat Pol Pot ... till delegationen med jugoslaviska journalister på besök i Demokratiska Kampuchea”, Phnom Penh: DK:s utrikesministerium, mars 1978, sid. 22.

¹⁰⁴ Nayan Chanda, *Brother Enemy*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1986, sid. 12.

patriotisk personlighet” som skulle ”förbli statschef”.¹⁰⁵ Men detta var bara ett förspel för en mycket mer betydelsefull CPK-samling.

Konsolidering: Konferensen den 20 maj 1975

Alla militära och civila tjänstemän i den nya regimen kallades till ett särskilt möte den 20 maj 1975. ”Distrikts- och regionsekreterare kom från hela landet, liksom representanter från alla väpnade styrkor, enheter och regioner, så det kom tusentals.” Mötet hölls i det gamla sportcentrat i norra delen av Phnom Penh.¹⁰⁶ Dess syfte var ”att motta den plan som centrum distribuerat” och sedan återvända hem för att ”implementera planen”. Mötet varade i fem dagar.

Detta var centrums första större försök till att föra ut sin politiska förordning över hela Kambodja. Inga dokument från mötet, och mycket få medlemmar bland deltagarna, verkar ha överlevt. Men det har varit möjligt att rekonstruera en del av det som hände genom intervjuer med tre av dem som var närvarande och med två andra vars överordnade deltog och gav dem redogörelser för mötet. (Senare arresterades de; båda försvann.) Redogörelserna är inte bara ovanliga utan också avpassade, informativa trots minnesluckor, och som vi ska se, ömsesidigt bekräftande utan tecken på föregående samråd.¹⁰⁷

Den tidigaste redogörelsen dateras från mitten av 1980. Den kommer från Sin Song, som 1975 var politisk kommissarie i Chakreys 1:a Östra divisionens 3:e bataljon. Song var stationerad i Prey Veng. Han deltog inte i maj-mötet, men hans närmaste överordnade, Chhouk, sekreteraren i CPK:s region 24, gjorde det. När han återvänt berättade Chhouk för Song att Pol Pot hade lagt fram åtta punkter:

1. Evakuera folket ur alla städer.
2. Avskaffa alla marknader.
3. Avskaffa Lon Nol-regimens valuta och behåll den revolutionära valuta som hade tryckts upp.
4. Klä av alla buddistiska munkar och sätt dem i arbete på risfälten.
5. Avrätta alla ledare i Lon Nol-regimen, till en början toppledarna.
6. Etablera kooperativ på hög nivå över hela landet, med kommunal bespisning.
7. Utvisa hela den vietnamesiska minoritetsbefolkningen.
8. Förflytta trupper till gränserna, speciellt den vietnamesiska.¹⁰⁸

Den andra källan är en officer med namnet Ret, kommandör i en av centrums bataljoner från Norra zonen, som deltog i mötet. Innan han arresterades 1977, berättade han för kolleger i norr om ett stort möte i Phnom Penh kring den 27 maj 1975. Ret sade att ”elva punkter” hade diskuterats, men hans kolleger, som intervjuades 1980, kunde bara komma ihåg att han nämnt ledarskapets order om att ”döda Lon Nols soldater, döda munkarna [och] utvisa vietnameserna”, och dess motvilja mot ”pengar, skolor och sjukhus”.¹⁰⁹

Mat Ly, en medlem i distriktskommittén i region nr 21, deltog i mötet. 1991 var han överens med Sin Song om att det var åtta punkter. Han inledde sin lista med fem av de sex första punkterna som Song kommit ihåg (1, 2, 3, 4 och 6). Han lade till följande: stäng skolor, stäng

¹⁰⁵ Phnom Penh Radio, 27 april 1975, i FBIS, Asia Pacific, 28 april 1975, sid. H1.

¹⁰⁶ Detta är Heng Samrins redogörelse 1991. Chea Sim trodde att mötet ägde rum i Khmer-Sovjet-universitetet. 1992 insisterade Heng Samrin på att han hade rätt och sade att han bodde i staden vid den tiden.

¹⁰⁷ Det bör noteras att fyra av de fem källorna kom från Östra zonen och senare gjorde uppror mot Pol Pot. De bör behandlas med försiktighet. Läsarna kan avgöra orsak och verkan – huruvida fördömande redogörelser är uttryck för rebellers politik, eller vice versa.

¹⁰⁸ Författarens intervju med Sin Song, Phnom Penh, 12 augusti 1980. Se Kiernan, ”Wild Chickens”, i Chandler och Kiernan, red., *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea*, sid. 178-79.

¹⁰⁹ Författarens intervju med Kun Chhay, Kompong Svay, 16 oktober 1980.

sjukhus och ”utrota spioner med rötter och förgreningar”.¹¹⁰ Chea Sim, CPK-sekreterare i Ponhea Krek-distriktet vid den vietnamesiska gränsen och medlem i Region 20-kommittén, bekräftar Sin Songs lista.¹¹¹

För att komma till mötet reste Sim längs huvudväg 7 från gränsen till Tonle Bet och tog sedan en färja nedför Mekong. Han anlände till huvudstaden den 19 maj och tillbringade natten med hundratals andra deltagare i Phnom Penhs tekniska skola, väster om stadscentrum. Nästa morgon började mötet klockan 8. Det varade i fem dagar. Nuon Chea talade den första dagen, Pol Pot den andra. Chea Sim minns några detaljer i en intervju 1991.

”Nuon Chea sade att bygga socialismen i Kampuchea bestod av två delar, jordbruk och industri. Han sade att jordbruket skulle moderniseras under tio till femton år genom vetenskapliga metoder och genom att inrätta bevattningsdammar och kanaler över hela landet. Dammarna och kanalerna skulle påbörjas kommande år, 1976. Industrin skulle också moderniseras under en period på tio till femton år.”

”Och den andra frågan: för att stegvis bygga socialismen och få allt samtidigt att gå framåt under den bestämda perioden, måste vi vara noga med att leta upp interna agenter (*samrit samrainh phtey khnong*) i partiet, i de väpnade styrkorna, i de olika organisationerna och ministerierna, i regeringen och bland folkets massor. Vi måste noggrant leta igenom dessa, sade Nuon Chea. Han nämnde ’linjen om att noggrant söka efter interna agenter för att förbättra och rena, för att implementera linjen om att bygga socialismen så att den går mot modernisering genom ny vetenskaplig teknologi.’”

”Detta var en mycket avgörande order om att döda. Deras noggranna eftersökning betydde att vidta alla åtgärder så att folket renades (*borisot*). Linjen som lades fast måste följas till varje pris... Om folk inte kunde, skulle de föras bort och dödas. Detta kallades linjen om ’noggrann eftersökning’. Den specificerades konkret i de åtta punkterna... Dessa kom ur de breda linjerna, de strategiska principerna. Bygget av socialismen kan bara lyckas under linjen om noggrann eftersökning av interna agenter. Orden ’noggrann eftersökning’ var principen för dödande... och slogs bestämt fast den 20 maj. Den skulle genomföras..” Detta påminner oss om Mat Lys beskrivning om parollen ”Utrota spioner med rötter och förgreningar”.

Heng Samrin, som då bedrev militära studier under Son Sen, var också med på mötet.¹¹² Han minns att man använde ännu en term: ”De sade inte ’döda’, de sade ’skingra folket från den gamla regimen’. Skingra (*komchat*) dem, tillåt dem inte att stanna kvar inom ramarna. Det betyder inte ’krossa’ (*komtec*)... Krossa betyder ’döda’, men de använde ett allmänt ord, ’skingra’. Nuon Chea använde denna fras.” Detta verkar vara Sin Songs punkt 5, även om bruket av olika förskönande omskrivningar är en viktig begränsning.

Samrin håller med om att ”det var för det mesta Nuon Chea som talade” och förklarade centrums nya politik i detalj. Samrin kom inte ihåg de åtta punkterna, men nämnde permanent evakuering av städerna (Sin Songs nr. 1); beslutet att behålla den nya valutan och avskaffa pengar (nr. 3); etablerandet av ”kooperativ på medelnivå” på landsbygden (inte riktigt som nr. 6); evakuering av utländska ambassader; uppdelningen av befolkningen i två grupper: invånare med ”fullständiga rättigheter” (*neak penh sith*), de som hade bott i Röda khmer-zoner före den 17 april; och ”kandidater” (*neak triem*) till sådan status, speciellt de nyligen evakuerade deporterade eller ”deponerade” (*neak phnoe*).

Samrin fortsätter: ”Nuon Chea pratade om att rensa bort marknaderna, att inte tillåta pengar. Om det fanns marknader och pengar så fanns det egendom. Det viktiga var en stark offensiv

¹¹⁰ I en intervju med författaren den 21 januari 1986 hade Mat Ly börjat med Songs punkt nr. 1: ”Driv ut folk från städerna.” I en intervju med Jeremy Stone och Gregory Stanton den 11 juli 1991 minns Ly punkterna i en annan ordning än Sin Song (6, 1, 4, 3, 2).

¹¹¹ Chea Sim, intervju 1991.

¹¹² Heng Samrin, intervju 1991.

mot egendom. Där det fanns pengar fanns det marknader, och om det fanns marknader skulle det finnas folk med pengar och dessa skulle ha egendom. Så de ville rensa bort egendom, inte tillåta att privat egendom existerade.” Detta är Sin Songs punkt nr. 2.

”Det var Pol Pot som personligen delade ut planen”, säger Samrin, som citerar honom när han säger: ”Använd inte pengar, låt inte folk bo i städerna.” Det sades dock ”inget om att stänga skolor och sjukhus”. Chea Sim instämmer. Å andra sidan, lägger Samrin till: ”Munkarna, sade de, skulle bannlysas, fördömas som en ’speciell kast’, den viktigaste att bekämpa. De skulle rensas ut (*lup bombat*)... Jag hörde själv Pol Pot säga detta... Han sade att inga munkar skulle tillåtas, inga festivaler skulle längre tillåtas, vilket betydde ’rensa ut religionen’. – Nuon Chea bekräftar detta, och lägger till att ”tempel skulle inte tillåtas”. Detta är Songs punkt nr. 4.

Samrin påstår att de två ledarnas åsikter var ”helt klart desamma”. Men de agerade olika. Jag frågade Chea Sim om Pol Pot talade om att döda folk, eller om han någon gång använde ordet döda. Han svarade: ”Det är svårt för oss att förstå. Vi såg hur Pol Pot betedde sig och hörde hans ord, och han framstod inte för oss som att vara en mördare. Han verkade trevlig. Han talade inte mycket. Han bara log och log... Och hans ord var mjuka, inte hårda. I vardagslag skulle du tycka att Pol Pot var en trevlig person, enkel, med en folklig attityd. Men hans metoder var konfrontatoriska; han var bara en mördare.”

Å andra sidan, fortsatte Sim: ”Nuon Cheas framträdande var lite grovt, olikt Pol Pots. Man kunde se det... Folk säger alltid att Nuon Chea är lite grym. Han verkar hårdare. Och de prisar alltid Pol Pot som den trevligaste av alla.”

Heng Samrin lägger till: ”Nuon Chea var den som stod för undervisningen, propagandan.” Chea klarlade officiella positioner: ”Bara de verkligt viktiga dokumenten introducerades av Pol Pot... Som regel talade Pol Pot lite, och då om breda allmänna principer: linjer, förtruppens syn, socialismen, stora steg framåt, stora vadsomhelst... När [Nuon Chea] talade var de båda där tillsammans, sida vid sida på presidiet, men det var bara Nuon Chea som talade om dokumenten. Pol Pot lyssnade. Pol Pot förde inte fram många personliga synpunkter.”

Partisekreteraren betonade starkt en specifik fråga. Enligt Chea Sim ”talade Pol Pot en hel del om Vietnam-frågan. Han slog fast vikten av att evakuera alla vietnameser från kambodjanskt territorium”. Heng Samrin minns att Nuon Chea tillfogade: ”Vi kan inte tillåta någon vietnamesisk minoritet” att leva i Kambodja. Detta är Sin Songs punkt nr. 7. Pol Pot påpekade också att Vietnams Mekongdelta tidigare hade varit kambodjanskt territorium. Men Chea Sim minns inte någon order om att sända trupper till gränsen för att angripa Vietnam. Detta kom senare, säger han.

Vi kan nu räkna upp de viktigaste besluten som meddelades på mötet den 20-24 maj 1975. Chhuoks redogörelse, som återgiven av Sin Song, håller ganska bra. Evakueringen av städerna meddelades att vara permanent. Pengar, marknader och buddism skulle nu vara förbjudna. Song verkar ha haft rätt (och Chea Sim vara sämre informerad) om förflyttningen av trupper till vietnamesiska gräsen. Men Song tidigarelägger ordern om att etablera ”kooperativ på hög nivå över hela landet med gemensam bespisning”. Gemensam bespisning förespeglades förmodligen i maj 1975, men det kom ingen order förrän 1976. Kooperativ på mellannivå inrättades nu. I augusti 1975 meddelade CPK:s månatliga interna tidskrift, *Tung Padevat* (Revolutionära Fanor), att ”partiet har beslutat uppgradera kooperativen till bykooperativ”. De små grupper med femton till trettio familjer, i vilka ”partimedlemmarnas styrka var glest utspridd”, skulle ersättas med kooperativ som omfattade hela byar och som försäkrade att ”ledarskapet fick en mer centraliserad karaktär”. Den tillade: ”Partiavdel-

ningarna har tagit ett starkare grepp om ledarskapet i bykooperativen än tidigare.”¹¹³ Partiets centrum säkrade så sakteliga sin makt.

Meningsskiljaktigheter

Tvärtemot Heng Samrins redogörelse försvann Hou Yuon inte ”för alltid” efter att han motsatt sig centrums evakueringsplan i februari. Monks såg honom i deras tempel i hans hemdistrikt i Kompong Cham-provinsen den 8 mars.¹¹⁴ En f.d. munk kände också igen Hou Yuon i Oudong, norr om Phnom Pen, den 17 april. Yuon, som eskorterades av soldater, färdades med stor hastighet i en jeep i riktning mot den övergivna huvudstaden.¹¹⁵ Nästa morgon återvände Yuons hustru, Ung Yok Leang, till parets hemby. Enligt släktingar kom hon för att hämta deras dotter och ta henne med ”för att bo med hennes far och mor” nu när kriget var över.¹¹⁶ Det är inte troligt att hon skulle ha gjort detta om Hou Yuon redan hade försvunnit eller dödats. Men han var säkert under uppsikt. Hu Nim noterade i sina ”bekännelser” att ”efter befrielsen, när partiet avskaffade pengar och löner och evakuerade folk, satte sig Hou Yuon åter djärvt upp mot partilinjen”.¹¹⁷

Chhouk berättade för Sin Song att Hou Yuon vid mötet i maj öppet hade motsatt sig en del av de åtta punkterna. Enligt Song ”fanns det en del motsättningar om dessa punkter vid mötet, speciellt om organiseringen av kooperativ på hög nivå, eftersom tre miljoner stadsbor och andra inte var bekanta med revolutionär politik. Och landet hade ju precis kommit ur ett krig, så det var stor brist på kapital och tillgångar. Kommunala bespisningskooperativ över hela landet var inte ett rimligt förslag. Hou Yuon, och andra, sade att detta bara inte var möjligt, rapporterade Chhouk till mig ... Efter detta avlägsnades Hou Yuon från regeringen.”¹¹⁸

Song fortsätter: ”En del motsatte sig också politiken om avrättningar och föreslog omskolning så att offren sedan skulle kunna spela nyttiga roller. Och det fanns motsättningar om avskaffandet av pengar och marknader. Chhouk och sekreteraren i Nordöstra zonen, Ney Sarann, var bland de främsta dissidenterna. När han återvänt, sammankallade Chhouk ett möte med över trettio kadrer från region nr 24, inklusive mig. Han sade till oss att han inte var överens med denna politik; om partiet fortsatte på denna väg, skulle han inte följa med.”

Bataljonkommendören Ret hävdade för sin del att sekreteraren i Norra zonen, Koy Thuon, han själv och andra, hade talat för ”pengar, skolor och religion”. Också Hu Nim befann sig förmodligen i en svår situation i maj 1975. Seng Horl, som hade tagit huvudväg 1 ut ur staden, hade slagit sig ner vid Prek Eng i ”väntan på nyheter” om vad som hädanefter skulle tillåtas. Där hörde han att Hu Nim hade kommit till Prek Eng ”för att tala till folket”. En annan flykting såg Hu Nim i svarta kläder i en jeep tillsammans med flera soldater; de hade

¹¹³ ”Ytterligare en viktigt seger för våra kooperativ och vår revolutionära rörelse”, *Tung Padevat*, augusti 1975, sid. 71ff.

¹¹⁴ ”Khmer Refugee Walks Out from Phnom Penh”, utdrag ur en telegraferad rapport från amerikanska ambassaden i Bangkok, 5 juni 1975 (deklassificerad i juni 1978), sid. 3.

¹¹⁵ Författarens intervju med Long, Oudong, 18 september 1980. Long sade att han var absolut säker på att detta var Hou Yuon. Long hade varit munk i 18 år innan staden Oudong intogs av Moks styrkor i mars 1974, då han evakuerades tillsammans med andra invånare. Lokalbefolkningen gömde honom från CPK.

¹¹⁶ Författarens intervju med släktingar till Hou Yuon, Sambor Meas, 5 augusti 1980. Dessa släktingar inkluderar hans mor och två av hans systrar.

¹¹⁷ *Chamlaiy Hu Nim*, bekännelse i Tuol Sleng-fängelset, daterad den 28 maj och 16 juni 1977, översatt i Chanthou Boua, David P. Chandler, och Ben Kiernan, red., *Pol Pot Plans the Future: Confidential Leadership Documents from Democratic Kampuchea, 1976-77*, New Haven: Yale Southeast Asia Studies Monograph No. 33, 1988, sid. 304.

¹¹⁸ I juni 1975 berättade Hing, CPK-sekreteraren i region 5 i nordväst, för San, en av hans betrodda arbetare, att Hou Yuon hade ”avvikit från linjen och sänts av *Angkar* till ett kooperativ för omskolning och skulle komma tillbaka och bli ledare igen efter att han levt med folket under en period.” (Författarens intervju med San, Paris, 29 maj 1980.)

stannat vid väggkanten och han ”frågade folk hur de klarade sig”. Horl säger att Hu Nim sade till de väntande evakuerade att ”*Angkar Loeu* hade fått folk att lämna Phnom Penh för bara tre månader, sedan kunde de fara tillbaka igen”.¹¹⁹ Heng Samrin framställde det på detta sätt: ”Folket evakuerades till stadens omgivningar. De evakuerades ännu inte till avlägsna regioner. Sedan, efter att ha mottagit planen den 20 [maj], evakuerades folk långt ut på landsbygden... Från denna tid blev de evakuerade för alltid och tilläts inte bo i städerna igen.”¹²⁰ Så Horl stannade vid Prek Eng under en månad, till efter mötet den 20-24 maj. Eftersom han var förbjuden att återvända till Phnom Penh, var han sedan tvungen att fortsätta ut på landsbygden. Som Chea Sim minns: ”De bara skickade iväg folk och skingrade dem för alltid. De annonserade det inte, de bara skickade iväg folk.”

Det fanns några undantag. Yrkeskunniga arbetare återkallades vid samma kontrollplatser som Lon Nols soldater samlades ihop för avrättning. Nop, en järnvägsarbetare som anmälde sig till att fara tillbaka, gavs ett hus i förorten Tuk Laak för sin familj. Han sattes i arbete vid järnvägslinjen söder om Phnom Penh. Fabriks- och elektricitetsarbetare återvände också till sina arbeten.¹²¹ Efter en månad på landsbygden följde den tidigare textilarbetaren Tran Heng en uppmaning till alla textil- och metallarbetare om att återvända till arbetet. Omkring sex båtlastar med arbetare kom tillbaka till huvudstaden via floden. Men bara femton arbetare kom tillbaka till Hengs fabrik, där hans fader hade varit direktör. Detta inkluderade Heng och hans hustru, hans föräldrar, hans tre äldre systrar och tre bröder. Trehundra kvinnliga Röda khmer-soldater fördes in för att ersätta de arbetare som förmodligen inte hade litat på regimens uppmaning om att återvända till arbetet.¹²²

Två ganska likartade redogörelser indikerar vad som hände med Hou Yuon. Den franske journalisten Jean Lacouture skriver att Yuon ”dödades av en av sina livvakter ett par dagar efter att Phnom Penh intagits, när han åkte iväg på en motorcykel från ett offentligt möte där han hade kritiserat planen om att förvandla pagoder till stall”.¹²³ Om detta är sant, är det mer troligt att det skedde efter maj-mötet där Pol Pot uppmanade folk att ”rensa ut religionen”. Den andra redogörelsen, daterad till augusti 1975, stämmer med detta skeende. En CPK-kader i Kompong Cham rapporterade att Hou Yuon talade vid ett stort möte med evakuerade och andra vid Mekong-floden vid Prek Po. Han talade starkt mot evakueringen och applåderades av folkmassan. Strax efter att han lämnat mötet sköts Hou Yuon till döds av en CPK-grupp, och hans kropp kastades i Mekong.¹²⁴ En konfidentiell CPK-rapport bekräftade senare att han mördats 1975.¹²⁵ Hans namn nämndes aldrig officiellt av DK, även om dess representanter berättade för utlänningar att Yuon var i livet och ”ägnade sig åt organisering”.¹²⁶ I september 1975 frågade en vietnamesisk tjänsteman Koy Thuon om vad som hänt Yuon, och han fick svaret att Hou Yuon led av ”hjärtproblem”.¹²⁷

¹¹⁹ Författarens intervjuer med Seng Horl, 1979, och Nhek Davy, Melun, 20 november 1979.

¹²⁰ Heng Samrin, intervju 1991.

¹²¹ Författarens intervju med Nop, Toul, 28 oktober 1979.

¹²² Författarens intervju med Tran Heng, Hagenau, 2 november 1979.

¹²³ Jean Lacouture, *Survive le peuple cambodgien!*, Paris: Seuil, 1978, sid. 117. 1979 skrev jag till Lacouture för att fråga om källan till hans historia, men fick inget svar.

¹²⁴ Författarens intervju med Ros Kann, Surin, 3 mars 1979. Kann sade att han fått höra detta i Kompong Cham-provinsen av en CPK-kader med namnet Pen Kimsruong, bland andra som var missnöjda med vad som hänt och rådde Kann att fly.

¹²⁵ Eng Heis, alias Ly, var en CPK *Santebal* (säkerhets-) kader. I inledningen till hans anteckningsbok, daterad 18 augusti 1978, sägs: ”1975 dödade vi den föraktlige Hou Yuon.”

¹²⁶ *Se Far Eastern Economic Review*, 13 maj 1977, sid. 5; *St. Louis Post-Dispatch*, 15 januari 1979, sid. 7B.

¹²⁷ Författarens intervju med Kieu Minh, Phnom Penh, 22 oktober 1980. (Minh talar khmer.) San, en lärare i Nordvästra zonen som arbetade med Hing, CPK-sekreteraren i region 5, fick efter Yuons död höra, uppenbarligen av Hing, att ”Hou Yuon ville ha kvar pengar [och tillåta] buddism och motsatte sig evakueringen av städerna. Extremisterna betraktade detta som revisionism. Hou Yuon kunde inte räddas.” (San, intervju 1980. Se not

Argumenten för evakueringen

Ouch Bun Chhoeun, dåvarande sekreteraren i CPK:s region 21, minns ”propagandalinjen” som fördes ut av centrum efter evakueringen av Phnom Penh: ”1. Stadsborna hade haft ett lättsamt liv, medan folket på landsbygden hade haft det svårt. 2. Stadsborna var exploatörer. 3. Moralen i städerna under Lon Nol var inte ren och snygg som i de befriade områdena. 4. Stadsborna försökte undvika produktivt arbete.”¹²⁸

Deras största problem var att de inte var betrodda att bo kvar i sina hem. En kader från Sydvästra zonen minns senare: ”Det väsentliga var att vi inte kunde vara säkra på vilka folket i Phnom Penh var.”¹²⁹ En del var kända politiska fiender, många andra tillhörde icke erkända raser, ännu fler var etniska khmerer men opolitiska. Om Röda khmererna applicerade sin klassanalys på stadsbefolkningen, så hittade de inga allierade.

Denna strävan efter total makt demonstrerades i en artikel i *Tung Padevat* i augusti 1975. Med hänvisning till den tidigare evakueringen av Kratie under kriget, besvarade eller föregrep tidskriften frågor om evakueringen av Phnom Penh. I CPK-zonerna före 1973, sade artikeln, hade partiet ”i viss utsträckning kontroll över handeln”. Men den privata sektorn förblev aktiv: ”Kratie-borna uppvisade samma beteende som i det gamla samhället. Honda-motorcyklar körde upp och ner på gatorna som förut, våra gerillasoldater gick i dammet klädda i trasor. Detta visade att de fortfarande var herrar... De kunde gå vart de ville. *Vår stat var deras satellit.*”¹³⁰ Detta var CPK:s beskrivning av den situation i vilken de hade skaffat sig politisk och militär dominans. Detta var inte nog. CPK betraktade sig fortfarande som förtryckt. Stycket visar på den nya statens extrema inställning till andras frihet, när man såg på dem som hot mot dess egen ambition att skaffa sig total makt.

Andra har menat att stadsborna evakuerades 1975 för att de skulle komma närmare matförråden på landsbygden.¹³¹ Lagren var små, USA och andra utländska hjälporgan kunde inte förväntas fortsätta. Svält drabbade redan stadens fattigaste invånare, och rykten om hungersnöd var redan i omlopp. USAID:s (US Agency for International Development) preliminära slutrapport noterade att när USA:s risleveranser stoppades i april 1975 var Kambodja ”på gränsen till svält”. Merparten av risproduktionen hängde nu på ”allvarligt undernärda människors hårda arbete”. Så ”för att hindra en större matkatastrof, behöver Kambodja mellan 175 000 och 250 000 ton ris för perioden från 1 juli till mitten av februari 1976”. USAID:s rapport fortsatte:

Även under fullständigt gynnsamma villkor är förutsättningarna för en skörd detta år inte bra nog för att Kambodja ska närma sig självförsörjning av ris... Om någonsin ett land behövt smida sina svärd till plogbillar för att rädda sig från hunger, så är det Kambodja. Förhoppningarna om att man

118 ovan). Bevisen som pekar på att Yuon kan ha överlevt till 1976 är svaga. En svåger i Australien, Ung Bunhuor, påstår att han hört Yuons icke namngivna röst över Phnom Penhs radio 1976 (*Far Eastern Economic Review*, 24 juni 1977, sid. 7). Tidigt 1977 fick en kvinna i Norra zonen höra av en man med namnet Khon, Hou Yuons livvakt från 1967, att Yuon då inte var ”så långt borta, men att hans frihet var starkt begränsad och att han övervakades mycket noga. Khon sade att Hou Yuon födde upp grisar.” (I slutet av 1977 blev Khon själv arresterad och försvann, liksom hans hustru. Intervju med Hing Sopanya, Creteil, 14 november 1979.) Så sent som i december 1978 hävdade DK-företrädare att Yuon och andra kända offer var i livet, vilket var rena lögner (R. Dudman, *St. Louis Post-Dispatch*, 15 januari 1979, sid. 7B).

¹²⁸ Författarens intervju med Ouch Bun Chhoeun, Phnom Penh, 30 september 1980.

¹²⁹ S. Heders intervju med en kader från region 13, 8 mars 1980.

¹³⁰ *Tung Padevat*, nr. 8, augusti 1975, sid. 8-9. Kursiveringar tillagda. För fler citat från detta dokument, se Ben Kiernan, *How Pol Pot Came to Power*, London: Verso, 1985, sid. 368-69, och Carney, ”The Unexpected Victory” i Jackson, red., *Cambodia 1975-1978*, sid. 28. Jag tackar Carney för ett översättningsutkast från USA:s regering.

¹³¹ Detta argument framförs i G. C. Hildebrand och G. Porter, *Cambodia: Starvation and Revolution*, New York: Monthly Review Press, 1976.

kan eller kommer att göra så är små. Utan storskaliga externa mat- och förnödenhetsbistånd kommer det därför att bli en utbredd svält från nu till nästa februari och förmodligen likadant nästa år... Slavarbete och svältransoner för nästan halva nationens befolkning... kommer att vara en grym verklighet detta år, och allmänna försakelser och lidanden kommer att vara i nästa två eller tre år innan Kambodja åter kan uppnå självförsörjning av ris.¹³²

Men deporteringen motiverades varken som bestraffning av stadsborna eller som en lösning på deras problem. Den var ett kalkylerat, strategiskt inslag i en pågående militär kamp. USAID:s rapport betvivlade med rätta att Kambodja skulle ”smida sina svärd till plogbillar”. Den första och den sista av Sin Songs åtta punkter, evakueringen av städerna och förflyttningen av trupper till den vietnamesiska gränsen, hade inget samband. I februari 1975, då Lon Nols regim anträdde sin dödskamp, tog CPK:s centrum beslut om evakueringen av Phnom Penh. Vid denna tidpunkt förutsåg få att kriget i angränsande Vietnam snart skulle sluta med en kommunistisk seger. Saigon verkade fortfarande känna sig säkert på att kunna hålla stånd. Så efter CPK:s seger skulle kriget i regionen förmodligen fortsätta. Detta innebar ett visst hot mot Kambodja, men också en möjlighet. Röda khmer-trupper sändes till den vietnamesiska gränsen omedelbart efter Phnom Penhs kapitulation. Detaljerade bevis antyder att deras uppdrag var att försöka ta territorier från den försvagade Saigon-regimen innan de vietnamesiska kommunisterna gjorde det.¹³³ Denna del av Vietnam, sade CPK-kommendörer, var Kampuchea Krom, ”Nedre Kambodja”. Tömningen av städerna ingick i en strategi för ett fortsatt krig för att återföreina landets gamla territorier på basis av etnisk homogenitet. För denna kampanj skulle Kambodja vara i bättre stridsskick utan sårbara befolkningscentra.¹³⁴

Evakueringen innebar inte bara mycket för de evakuerades liv, vilket förändrades för alltid; den innebar också en kraftig förändring i Kambodjas politiska demografi. Den underlättade både etnisk rensning och inrättandet av en totalitär makt. Städerna blev inte bara effektivt ”khmeriserade” när de etniska kinesiska och vietnamesiska majoriteterna skingrades,¹³⁵ utan städer skulle också medborgarna bli mycket lättare att kontrollera. Från och med nu skulle det inte finnas någon valmanskår till vilken oliktankande eller underjordiskt politiska aktivister kunde appellera, eller inom vilken de kunde arbeta i tysthet. Ingen organisering som kunde underlätta kommunikation mellan individer. Ingen plats där utbyte av idéer och nyheter kunde undgå noggrann övervakning, vilket reducerade sådant till ett minimum. Inget forum för stora grupper att samlas utanför CPK:s initiativ, inget auditorium för någon sådan som Sihanouk att vända sig till. Ingen möjlighet att sätta regimens nervcentrum under tryck genom folkliga demonstrationer i huvudstaden. Och ingen möjlighet för ortodoxa marxister eller andra dissidenter att skapa en bas bland proletariatet. En medlem i en av CPK:s underdistriktskommittéer i Östra zonen kommenterar angående tömningen av städerna: ”Efter den 17 april 1975 slutade partiet säga att arbetarna var basen.”¹³⁶ En CPK-tidskrift kunde följande år hävda, i en exakt invertering av proletariatets diktatur: ”Vi evakuerade folket från städerna, det är vår klasskamp.”¹³⁷

¹³² USAID, utkast till avslutande rapport för Kambodja, april 1975, del sex, ”Cambodia’s Food and Fibre Needs: The PL 480 Assistance Program to Cambodia for Rice and Other Commodities”, sid. 16-17. William Shawcross försåg författaren med en kopia av detta dokument.

¹³³ Se Kiernan, *How Pol Pot*, sid. 414-16, 422 n. 14, och kapitel 4.

¹³⁴ Den andra evakueringen av Phnom Penh (1979) beskrevs av CPK i sådana termer. ”Tömningen av städerna presenterades som en gerillataktik för att avhålla vietnameserna från att bomba huvudstaden.” Laurence Picq, *Au-delà du ciel: Cinq ans chez les Khmers Rouges*, Paris: Barrault, 1984, sid. 151.

¹³⁵ På 1960-talet hade Phnom Penhs befolkning bestått av endast 42 procent khmerer; 57 procent kineser och vietnameser. Ruth Tooze, *Cambodia: Land of Contrasts*, New York, Viking, 1962, sid. 90.

¹³⁶ Författarens intervju med Chan Mon, Suong, 7 augusti 1980.

¹³⁷ Citerat i Jackson, *Cambodia 1975-1978*, sid. 279.

CPK-centrums strävan efter absolut makt i Kambodja hade haft sitt pris. Målet var så genomgripande att det även framkallade oro bland dem som utnyttjades för dess uppnående, CPK:s medlemmar och soldater. Även om de inte insåg att det till slut hotade dem själva, så kände en del att denna skräckinjagande maktkoncentration var något annat än det de hade stridit för. Evakueringen var det första traumat under Röda khmer-perioden, inte bara för Phnom Penhs befolkning, utan också för Röda khmer-armén. De splittringar och motsättningar som kom till ytan under uttåget kunde bara bli värre under åren som följde. Men evakueringen var inte landsbygdsbefolkningens första stora trauma, många hade levt under Röda khmerernas styre under en tid. Splittringen på landsbygden var redan stor.